

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Proměny rodiny v České republice po roce 1989

Bakalářská práce

Autor: Anna Trumhová
Studijní program: B6107 Humanitní studia
Studijní obor: Transkulturní komunikace
Vedoucí práce: Mgr. Petr Macek, Ph.D.
Oponent práce: Mgr. Luděk Jirka, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Anna Trumhová
Studium: P15P1027
Studijní program: B6107 Humanitní studia
Studijní obor: Transkulturní komunikace

Název bakalářské práce: **Proměny rodiny v České republice po roce 1989**
Název bakalářské práce AJ: Transformations of the Family Life in the Czech Republic after 1989

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce vychází z odborné literatury a ze svého počátku nabízí nastínění kulturně-antropologického a filozoficky-antropologického pohledu na rodinu. Následující kapitoly jsou věnovány proměnám rodiny a rodinných hodnot v České republice po roce 1989. Poté jsou rozebrány konkrétní dopady na podobu dnešní rodiny, kterými jsou nižší sňatečnost, nižší porodnost a rostoucí rozvodovost. Hlavním cílem práce je porovnání podoby nynější rodiny s kulturně-antropologickým a filozoficky-antropologickým ideálem, a také představení problematiky definice rodiny.

SKUPNIK, Jaroslav. Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-019-3. MURPHY, Robert Francis. Úvod do kulturní a sociální antropologie. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-53-2. CORETH, Emerich. Co je člověk?: Základy filozofické antropologie. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-098-2. MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. 2., upr. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-87-8. GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2798-1. MOŽNÝ, Ivo. Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1.

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Petr Macek, Ph.D.

Oponent: Mgr. Luděk Jirka, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 25.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce Mgr. Petra Macka, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 29. 3. 2018

.....

Poděkování

Děkuji Mgr. Petru Mackovi, Ph.D. za odborné vedení této práce a přínosné rady či náměty, které pomohly k jejímu úspěšnému dokončení.

Anotace

TRUMHOVÁ, Anna. *Proměny rodiny v České republice po roce 1989*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2018. 51 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá zachycením proměn rodiny a rodinných hodnot v české společnosti od roku 1990. Podrobně rozebírá konkrétní dopady na podobu dnešní rodiny, kterými jsou nižší sňatečnost, nižší porodnost a častá rozvodovost. Dále představuje fenomény, které jsou s těmito dopady spojené, např. odkládání rodičovství a manželství do vyššího věku, nové formy soužití, pokles potratovosti či rozvoj neúplných rodin z důvodu rozvodů. Cílem práce je porovnání nynější podoby české rodiny s kulturně-antropologickou a filozoficko-antropologickou představou rodiny. Práce se dále zabývá problematikou definice rodiny a tím, zdali lze v rodině spatřit některé univerzální prvky, které lze nalézt ve všech kulturách.

Klíčová slova: rodina, manželství, nové formy rodiny po roce 1989, transkulturní perspektiva rodiny

Annotation

TRUMHOVÁ, Anna. *Transformations of the Family Life in the Czech Republic after 1989*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2018. 51 pp. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor's work deals with changes of families and family values in Czech society since 1990. It analyses detailly particular influences of a today's family that are a lower amount of weddings, child births and frequent divorces. Further it introduces phenomena connected to those influences, e.g. postponing the parenthood till the higher age, new forms of coexistence, lower amount of abortions or development of incomplete families because of divorces. The purpose is to compare the nowadays form of a family with culturally-anthropogene and philosophical-anthropogene imagination of a family. The work also deals with family's definition's problematics and if we can observe some universal elements which we can find in every culture.

Keywords: family, marriage, new forms of family after 1989, transcultural perspective of family

Obsah

Úvod	8
1. Rodina a manželství	10
1.1. Kulturně-antropologické pojetí manželství a rodiny	10
1.2. Obraz vztahu muže a ženy ve filozofické antropologii	14
1.3. Shrnutí	15
2. Rodina před rokem 1989 (70. – 90. léta).....	17
3. Dnešní rodina	20
3.1. Stručné shrnutí proměny rodinné politiky v ČR.....	20
3.2. Proměny dnešní rodiny	21
3.2.1 Sňatečnost.....	24
3.2.2. Porodnost a plodnost	30
3.2.3. Rozvodovost	36
4. Transkulturní perspektiva.....	40
4.1. Transkulturní perspektiva manželství.....	40
4.2. Transkulturní perspektiva rodiny.....	42
Závěr	44
Seznam použitých zdrojů.....	46
Seznam grafů	51

Úvod

Rodina představuje téměř pro všechny lidi zásadní hodnotu v jejich životě, ať už mluvíme o rodině vlastní, nevlastní či nově vzniklé za účelem reprodukce dětí. Tvoří jakousi životní oporu či jistotu a zastává mnoho funkcí. Rodina však v posledních letech nabývá zcela nových podob, které se značně oddalují od tradičního pojetí. I přes to, že každý z nás má jasnou představu o tom, jak rodina vypadá a co vlastně představuje, se naše vize liší.

V této bakalářské práci se budeme zabývat zachycením proměn rodiny a rodinných hodnot v české společnosti od roku 1990. Cílem práce bude porovnání nynější podoby české rodiny s kulturně-antropologickou a filozoficko-antropologickou představou rodiny. V práci se dále zaměříme na problematiku definice rodiny a to, zdali můžeme v rodině spatřit některé univerzální prvky, které lze nalézt ve všech kulturách.

Téma práce jsem si zvolila z toho důvodu, že já i moji vrstevníci se nacházíme ve věku, kdy přemýšlíme o zakládání vlastních rodin a čelíme tak mnoha úskalím, která tento životní krok přináší. Ta se týkají především sladění rodinného života se studiem, prací či mnoha možnostmi dnešního světa, a to v první řadě s cestováním. Založení rodiny tak často není na prvním místě a mnoho z nás se raději přikloní k jiným alternativním možnostem.

Bakalářských či diplomových prací na téma rodiny vzniklo již několik, avšak žádná se doposud nedívala na rodinu skrze spojení kulturně-antropologické a filozoficko-antropologické perspektivy.

V práci se budeme nejdříve věnovat pojetí rodiny a otázce manželství z kulturně-antropologického pohledu, poté vztahu muže a ženy z pohledu filozofické antropologie. Pohled filozofické antropologie je však značně ovlivněn křesťanským myšlením, tudíž nemůžeme říci, že by fungoval univerzálně. Nicméně vzhledem k tomu, že bude tato práce věnovaná českému prostředí, které je stejně jako většina Evropy postavené na základech křesťanství, bude tato kapitola poměrně podstatná.

Abychom lépe pochopili a zachytili proměnu dnešní rodiny, představíme v druhé kapitole lehké shrnutí rodiny v 70. – 90. letech 20. století.

Ve třetí kapitole, která tvoří jádro celé práce, se zaměříme na podobu nynější rodiny. Nejprve nabídneme nastínění proměny rodinné politiky po roce 1989. Následně představíme jednotlivé jevy spojené s proměnami rodinného života. Prvním z nich bude

sňatečnost, která v České republice stále klesá a bývá často nahrazovaná jinými alternativními formami soužití, které v kapitole dále podrobněji zmíníme. Jedná se především o nesezdaná soužití, singles, registrovaná partnerství či Living apart together soužití (LAT).

V následující podkapitole se budeme věnovat dalším jevům, a to nízké porodnosti a plodnosti. Moderní společnost přinesla lidem mnoho nových možností a rodičovství je tak často odkládáno na vhodnější dobu. Díky odkládání mateřství či rostoucí bezdětnosti se ale rodí stále méně dětí. Na druhou stranu, v této podkapitole taktéž zmíníme i rozvoj antikoncepce, který přinesl poměrně viditelný úbytek potratů.

V poslední podkapitole třetí kapitoly nalezneme poslední jev, kterým je rozvodovost. Ta však není zcela moderním fenoménem, jelikož ji můžeme poměrně ve vysoké míře zaznamenat už v komunistické společnosti.

V konečné čtvrté kapitole nabídneme zasazení dnešní rodiny do transkulturní perspektivy. Dozvíme se, že tradiční křesťanské pojetí lásky zvolna přechází k tzv. modernímu pojetí lásky a vztah tak nabývá zcela nových podob.

1. Rodina a manželství

Je zřejmé, že pojmy rodina a manželství jsou pro tuto práci klíčové. Jestliže však s nimi chceme dále pracovat, je nejprve nutné zaměřit se na ně samotné. V našem případě budeme v následujících podkapitolách na rodinu a manželství nahlížet z hlediska kulturní a filozofické antropologie.

1.1. Kulturně-antropologické pojetí manželství a rodiny

Manželství je často označováno jako přirozený stav, avšak ve skutečnosti je jedním z mnoha výtvorů společnosti.¹ Můžeme říci, že „v každé lidské společnosti existuje společensky uznávaný typ svazku mezi mužem a ženou, který se nazývá manželství.“² Struktura a provoz manželství se však v každé společnosti velice liší, tudíž ne vždy se jedná o manželství tak, jak ho chápeme z naší evropské perspektivy, ale spíše o určitý typ svazku.³ Skupnik ale ve své knize uvádí, že i přes to, že se manželství zdá být velice rozšířeným jevem, přeci jen existuje minimálně jedna kultura, kde manželské unie neexistují. Manželství se tak nestává nezbytností, ale spíše alternativou sociálního uspořádání.⁴

Můžeme tvrdit, že manželský vztah je téměř ve všech společnostech brán jako velice blízký či nejbližší. Je také vícerozměrný, jelikož zahrnuje celé množství činností.⁵ Všechny společnosti se také shodují na věcech, jakou jsou pravidla regulující incest a exogamii, společné soužití matky a dětí v prvních letech života dítěte, na vzniku funkčních reprodukčních institucí či na pravidlech dědění majetku.⁶ Murphy však uvádí, že manželství představuje také základní protiklad mezi mužem a ženou, obrácení se ven a od vlastní rodiny. Homosexuální sňatky jsou tak dle Murphyho téměř všemi brány jako nelogické, jelikož spojení stejného je zbytečné a vede k uzavřenosti.⁷ Vzhledem ke stále větší rozšířenosti homosexuálních sňatků či registrovaných partnerství v dnešní

---

¹ Srov. MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 73.

² Cit. Tamtéž.

³ Srov. Tamtéž, s. 74.

⁴ Srov. SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 286.

⁵ Srov. MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 76

⁶ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008, s. 151.

⁷ Srov. MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 76–77.

době tak narážíme na první problematický bod v této práci. K otázce homosexuálů se však dostaneme později.

Pro muže i ženu znamená vstup do manželství zásadní omezení v jejich nezávislosti a volnosti. Pro oba vznikají také vzájemná práva a povinnosti. Manželé získávají nárok na práci a výsledky práce toho druhého či vzájemnou směnu věcí a služeb, mimo jiné dostávají také právo činit si na druhého sexuální nároky. K nevěře sice dochází téměř ve všech společnostech, avšak sex v manželství má naprosto jiný význam. Jeho výsledkem mohou být děti, které získávají svým narozením legitimitu. Právě aktem narození dítěte poté dochází k vzájemnému spoutání a propojení obou rodičů.⁸ Můžeme tedy říci, že hlavní podstatou manželství, nebo alespoň její částí, je možnost reprodukce a výchovy dětí. Ne vždy je však sexualita spojena pouze s reprodukcí, což můžeme vidět na rozvoji antikoncepce v západních zemích, která zásadně oddělila tyto dvě složky.⁹ Univerzálním rysem manželství tedy zůstává vzájemný sexuální přístup manželů, nicméně samotná míra tohoto přístupu se mezi kulturami velice liší. Některé kultury jsou např. otevřené i k sexu mimo manželství, jiné ho naopak zcela zavrhují. Všechny kultury se ale shodují na tom, že neumožňují pohlavní styk s kýmkoliv, a tak si každá kultura určuje s kým je pohlavní styk možný, a s kým ne.¹⁰

Zamyslíme-li se nad postavením ženy a muže v rodině, žena se téměř vždy stará o domácí práce, výchovu dětí, vaření či úklid a je tedy více spjata s domácností. Muž namísto toho zajišťuje styk domácnosti s okolním světem a více se tak pohybuje ve veřejném prostoru. Ženy jsou muži, ale i celou společností, brány jako velice důležité, a to především z důvodu reprodukce. Za normálních okolností může totiž žena porodit jedno dítě za rok, zatímco muž může během dne zplodit až několik dětí. Ženy jsou tedy pro muže váženějšími především kvůli důležitosti svých vajíček, která jsou mnohem cennější než mužské spermie.¹¹

Univerzální definice manželství neexistuje, můžeme však mluvit o určitých prototypických znacích manželství, které mají v každé kultuře různé specifické

---

⁸ Srov. MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 73–74.

⁹ Srov. ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*, s. 140. A srov. SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*, s. 199–200.

¹⁰ Srov. SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*, s. 202–204.

¹¹ Srov. ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*, s. 162, 139.

variace.¹² Za těchto okolností bychom mohli manželství definovat jako „*kulturně-specifický vztah dvou nebo více osob prototypicky opačného pohlaví, u nějž se předpokládá dlouhodobé trvání, společný sexuální život a reprodukce. Vznik a existence tohoto vztahu transformuje sociální statusy a role partnerů a jejich příbuzných, implikuje vzájemná práva a povinnosti v oblastech sexuálních aktivit, ekonomické spolupráce, reprodukce, rodičovské péče, enkulturace potomstva, uděluje legální status potomkům vzešlým z této unie a vytváří závazky a aliance mezi příbuznými partnerů.*“¹³

Formy manželství můžeme rozdělit na monogamii (sňatek jednoho muže a jedné ženy), polygynii (sňatek jednoho muže s více ženami) a polyandrii (sňatek jedné ženy s více muži). Monogamie se vyskytuje v nejobydenějších částech světa, a proto je mnoho světových manželství právě monogamních. Z monogamních manželství pak může vzniknout nejmenší rodinná jednotka – nukleární rodina, která je v moderním světě nejčastější formou rodiny.¹⁴

Nukleární rodina se skládá z muže, ženy a jejich dětí. Tvoří základní ekonomickou jednotkou, ve které převažuje kulturně daná dělba práce a hluboká vzájemná závislost a spolupráce. Ve většině kultur je považována za legitimní sociální jednotku, která plodí potomky a nese hlavní či naprostou zodpovědnost za výchovu svých dětí. Matka zpravidla poskytuje osobní péči mladším dětem a otec zajišťuje autoritu, oba rodiče se poté podílejí na zajištění obživy pro celou rodinu. Nukleární rodinu můžeme najít na každém kontinentu a na každé úrovni složitosti. Murdock a Radcliffe-Brown považovali nukleární rodinu za základní bod všech svých analýz společenských systémů. Nicméně Lévi-Strauss naopak tvrdil, že základ rodiny netvoří nukleární rodina, nýbrž atom, který tvoří manžel, manželka, syn a ženin bratr. Společnost je tedy dle něj formována aktem, kdy muž vydá svou sestru jinému muži a vytvoří se vazba afinity.¹⁵ Z toho pramení, že i přes to, že je nukleární rodina velice rozšířená, není zcela univerzální, přirozenou ani prvotní společenskou formou. Proto se často používá spíše neutrální název manželská

---

¹² Srov. SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*, s. 285.

¹³ Cit. Tamtéž.

¹⁴ Srov. MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 81–82.

¹⁵ Srov. Tamtéž, s. 86–87. A. srov. ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*, s. 146.

rodina. Nejblíže k přirozené a univerzální rodinné jednotce má matka s dětmi, jelikož zatímco mateřské právo je přirozené, otcovské je kulturní a smluvní.¹⁶

Samotný pojem rodina je stejně jako pojem manželství velice různorodý. I přes to, ale můžeme také určit některé shodné rysy. K rodině je zpravidla přistupováno jako k sociální skupině, která se soustřeďuje okolo určitého člověka a skládá se z jedinců, se kterými má daný člověk nejbližší vztahy.¹⁷ Na rodinu je obvykle také nahlíženo jako na „univerzální základní stavební jednotku společnosti“¹⁸, ale ne vždy tomu tak bývalo. Myšlenku o této univerzálnosti přinesl až Malinowski se svou prací o rodině mezi Austrálci. V této práci formuluje rodinu jako „univerzálně lidskou potřebu“¹⁹, tedy jako distinktivní skupinu složenou z manželského páru a jeho dětí, kterou spojuje určitý fyzický prostor, ve kterém probíhá péče o potomky a jejich výchova. Díky specifickým vazbám mezi rodiči a mezi rodiči a dětmi, se předpokládá i vzájemná emocionalita členů rodiny.²⁰ Skupnik však dodává, že v některých kulturách chybí termín označující skupinu rodičů a dětí, jinde zas rodiče nemusejí žít ve společné domácnosti s dětmi. Z toho vyplývá, že výše zmíněný koncept rodiny, pocházející od Malinowského, je historický a kulturní, tudíž ani rodina jako instituce není univerzální, nýbrž kulturně specifická. Připomeňme si například pojetí rodiny Lévi-Strausse, který zdůrazňuje matčina bratra a za základní funkci rodiny považuje vytvoření silných sociálních vazeb. Jiní autoři zase považují instituci manželství pro reprodukci či pro samotné příbuzenství za nedůležitou, což můžeme vidět v západních kulturách, kde se objevují např. nesezdaná soužití či rodiny s jedním rodičem, o kterých budeme mluvit později. Stejně tak nemůžeme říci, že rodina vždy sdílí společnou domácnost. Jediným spojujícím znakem tedy zůstává pouze emocionální blízkost.²¹

---

¹⁶ Srov. MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 87–88. A. Srov. FOX, Robin. *Kinship and marriage: an anthropological perspective*. New York: Cambridge University Press, 1967. Cambridge studies in social anthropology, no. 50, s. 6.

¹⁷ Srov. SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*, s. 287

¹⁸ Cit. Tamtéž, s. 318.

¹⁹ Cit. HOLÝ, Ladislav. *Anthropological perspectives on kinship*. London : Pluto Press, 1998, s. 53.

²⁰ Srov. Tamtéž.

²¹ Srov. SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*, s. 319, 321–322.

1.2. Obraz vztahu muže a ženy ve filozofické antropologii

Filozofická antropologie a její pohled na člověka či rodinu značně vycházejí z křesťanského myšlení, které zásadně ovlivnilo většinu Evropy. Nemůžeme tak říci, že jde tento pohled aplikovat univerzálně. Tato práce však bude dále věnována rodině v českém prostředí, tudíž pro ni bude křesťanský pohled klíčový.

Emerich Coreth ve své knize uvádí, že jestliže se chce člověk sám uskutečnit a seberealizovat, musí k tomuto plnému rozvinutí dojít pouze skrze personální vztah s druhou osobou.²² Člověk tak musí žít s druhými a pro druhé, aby se mohl uskutečňovat jako osoba a být opravdu člověkem.²³

Důležité je personální poznání druhého, které je zároveň nejvyšším, ale i prvním způsobem poznání člověka. Toto poznání představuje otevřenost k druhému, víru, důvěru, porozumění, podílení se na sledování jeho vlastního myšlení, chtění a cítění, a člověk tak může být obohacován vlastním personálním světem toho druhého. Personální vztah se však dovršuje až díky personální lásce a jednání, kdy člověk svobodně přijímá druhého a stává se zcela sebou samým. Samotná láska v plném smyslu je poté možná pouze jako personální láska.²⁴ Základ upřímné opravdové lásky osoby k osobě leží v „*nesobecké sebeodevzdávající a sebedarující přízni*“.²⁵ Právě díky lásce člověk nachází v druhém jeho absolutní osobní hodnotu, která žádá o nepodmíněné přijetí a odevzdání se.²⁶ Láska tak způsobuje touhu osoby po darování sebe samotného tomu, koho miluje, a osoba posléze přestává toužit po vlastní nezcizitelnosti a nezávislosti. Touží patřit druhému, díky čemuž dochází k jejímu obohacení a růstu.²⁷ Vzájemné objevování muže a ženy musí být tudíž založeno na úplném sebeodevzdání a sebedarování, kdy se jeden dobrovolně stává služebníkem druhého.²⁸

Láska potřebuje oboustranný vyvážený vztah a sdílení společného dobra. Je spojena především se svobodou, jelikož pouze svobodná osoba může projevovat lásku k druhému.²⁹ Nezahrnuje pouze citovou či sexuální přitažlivost, je něčím víc, jelikož

²² Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?: základy filoz. antropologie*. Praha: Zvon, 1994, s. 159.

²³ Srov. WOJTYŁA, Karol a RED. TADEUSZ STYCZEŃ [ET AL.]. *Miłość i odpowiedzialność*. Lublin: TN KUL, 2001, s. 122. In: BURDA, František. *Obraz člověka ve filozofickém světě Karola Wojtyły*. Ústí nad Orlicí: Ořtis, 2011, s. 99.

²⁴ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?: základy filoz. antropologie*, s. 161–162.

²⁵ Cit. Tamtéž, s. 162.

²⁶ Srov. Tamtéž, s. 161–163.

²⁷ Srov. WOJTYŁA, Karol a RED. TADEUSZ STYCZEŃ [ET AL.]. *Miłość i odpowiedzialność*, s. 112. In: BURDA, František. *Obraz člověka ve filozofickém světě Karola Wojtyły*, s. 98.

²⁸ Srov. LACROIX, Jean. *Smysl člověka*. Přeložil Jiří BERAN, přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 1970, s. 49.

²⁹ Srov. WOJTYŁA, Karol a RED. TADEUSZ STYCZEŃ [ET AL.]. *Miłość i odpowiedzialność*, s. 79, 106. In: BURDA, František. *Obraz člověka ve filozofickém světě Karola Wojtyły*, s. 100, 107.

přestavuje i úvahu o hodnotě člověka a o jejím skutečném dobru. Člověk se tak stává morálně odpovědný, protože předmětem sexuálních aktů není pouze tělo, ale samotná osoba druhého člověka.³⁰ Smysl lásky je tak založený na „*důkladném a plně odpovědném vztahu osoby k osobě*“³¹.

Aby mohl člověk plně existovat, potřebuje uznání od druhého, jemuž se vyznává. Jestliže poté dojde k vzájemnému uznání, mohou se oba jedinci vzájemně uskutečňovat. Proto tvoří nepostradatelný základ manželství právě vzájemná láska, vyznání. Muž i žena v manželství plně realizují svou pohlavní příslušnost, ale i lidskost. Rodina se tak stává nejvyšší realizací lidské jednoty, jelikož muž se může stát plně mužem a žena plně ženou pouze ve vzájemném vztahu uvnitř rodiny. V rodině můžeme velice důrazně vidět prvek střetnutí mezi oběma pohlavími, který se vyznačuje snahou o podmanění či přivlastnění si druhého. Toto střetnutí se však poté přetváří ve vzájemné uznání, které tvoří samotný smysl lásky.³²

Lacroix dále zmiňuje myšlenku Madiniera, který rodinu spojuje především s intimitou založenou na svobodě, kdy se lidé vnitřně sblíží a sjednocují. Vzniká tak společná jednota „my“, která je vytvářena sama pro sebe a má své bytí. V tomto zmíněném „my“ se poté úměrně nachází jak prvek individuální, tak prvek sociální. Nicméně manželé, kteří se vzájemně milují, sice usilují o co největší splynutí s druhým, avšak vždy zůstávají odlišní a zachovávají si svou vlastní existenci. Objektivním výrazem manželské jednoty se poté stává dítě, které umožňuje uvědomění si oboustranného sjednocení pomocí někoho třetího.³³ Vzájemné osobní darování mateřství a otcovství umožňuje uskutečňování plnosti osoby, a tak manželství dostává svůj smysl.³⁴

1.3. Shrnutí

Na závěr této kapitoly můžeme tedy říci, že kulturní antropologie pohlíží na manželství jako na kulturně-specifický vztah dvou lidí opačného pohlaví, jehož předpokladem je vzájemný sexuální přístup a reprodukce. Filozofická antropologie se zaměřuje více na vnitřní podstatu manželství, a to především vzájemnou lásku a

³⁰ Srov. BURDA, František. *Obráz člověka ve filosofickém světě Karola Wojtyly*, s. 115,116.

³¹ Cit. Tamtéž, s. 110.

³² Srov. LACROIX, Jean. *Smysl člověka*. Přeložil Jiří BERAN, s. 40, 42–45, 47.

³³ Srov. Tamtéž, s. 36–37, 50–51.

³⁴ Srov. BURDA, František. *Obráz člověka ve filosofickém světě Karola Wojtyly*, s. 118.

jednotu. Tuto jednotu však opět dovršuje narození dítěte. Tudíž jak v kulturní antropologii, tak ve filozofické antropologii můžeme za hlavní smysl manželství označit narození dítěte. Pojetí rodiny je dle kulturní antropologie taktéž kulturně-specifické, nicméně velice problematické. Nejčastěji se ale můžeme setkat s pojetím rodiny, kterou spojují nejbližší vztahy. Filozofická antropologie poté rodinu označuje jako místo, které vytváří společné „my“, neboli společnou jednotu všech členů. Hlavním spojujícím znakem rodiny tedy zůstává emocionální blízkost jejích členů.

2. Rodina před rokem 1989 (70. – 90. léta)

Dříve, než se zaměříme na konkrétní proměny dnešní rodiny, pokusíme se lehce načrtnout situaci komunistické rodiny, která bude sloužit k zachycení hlavních proměn a kontrastů mezi dobou komunismu a dobou dnešní. Zamyslíme-li se nad podobou rodiny v době komunismu, uvidíme vzhledem k dnešní rodině hned několik rozdílných prvků. Především veliký tlak a dohled ze strany společnosti, která zasahovala a ovlivňovala celý rodinný život, a také zásadní omezení osobní svobody a osobního rozvoje jedince. Ideálem komunismu byl absolutní dohled nad rodinným životem, který se však i přes mnoho zavedených opatření nikdy zcela nenaplnil. Na řádcích níže ale budeme moci vidět některé kroky ze strany komunistické společnosti, které se o tento ideál pokoušely a zásadním způsobem rodinu ovlivňovaly. Na druhou stranu však budeme moci zaznamenat i přetrvávající kontinuitu mezi dnešní rodinou a rodinou z dob komunistické diktatury.

V době komunismu měl mít hlavní vliv na dítě převážně kolektiv nikoliv rodina, a tak vznikalo mnoho institucí pro děti, které se měly postarat o jejich převýchovu a dát jim řádný směr namísto rodiny. Rodiče trávili čas s dětmi omezeně, což jim umožňovalo více času na práci (která byla povinná). Pro děti to představovalo jistou míru odcizení, ale v prvé řadě nezbytnost dělat většinu věcí na povel. Nejdůležitější institucí byla škola. Totalitní režim ve školách způsoboval u dětí vytváření stereotypních reakcí, za které bylo dítě vždy odměněno či veřejně pochváleno. Dítě se tak díky stereotypním odpovědím či reakcím dokázalo snadno vymanit ze stresu způsobeného školou a stereotypní reakce pro něj představovaly jakousi úlevu. Z toho však vyplývalo i celkové stereotypní myšlení a jednání dětí, které popíralo jejich individualitu. Dítě proto v mnoha situacích nedokázalo samostatně spontánně reagovat. Stálo na rodičích zvolit správný způsob výchovy, který bude pro dítě nejlepší, a rozhodnout, zdali bude lepší říci dítěti pravdu či nikoliv. V České republice byla velice rozšířená metoda dvou světů – uchovat si čest, moc nelhat, avšak na druhou stranu hrát divadlo ku prospěchu režimu. Míra důvěry v ostatní lidi tak velice poklesla a většinou se snížila pouze na okruh rodiny, která představovala místo spontánnosti a bezpečí.³⁵

Velice běžné byly také mimoškolní či pracovní akce (většinou povinné), ze kterých se dalo jen zřídka omluvit – např. školy v přírodě, brigády v zemědělství či oslavy v

---

³⁵ Srov. KABÁT, Jindřich. *Psychologie komunismu*. Praha: Práh, 2011, s. 40–41, 402–404, 269, 98.

práci. Nesmíme opomenout ani povinnou vojenskou službu pro muže mimo dosah rodiny. Všechny tyto akce omezovaly volný čas s rodinou a jeho trávení tak bylo poměrně narušené. Nejběžnější formou trávení volného času po práci se stala televize, avšak fungovala taktéž divadla, kina, výstavy apod. Volný čas o víkendu byl pro lidi velice drahocenný a nabízel možnost úniku z města. Rozšířeným trendem se staly především chaty, které představovaly pravý domov, kde se člověk mohl cítit volný a spokojený.³⁶

V 70. a 80. letech byla rodina hlavní společenskou normou.³⁷ Problematickými tématy tohoto období byly např. nedostatek bytové výstavby, potratovost, nízký populační růst, špatná životní úroveň rodin s více dětmi či poměrně běžná a rozšířená nevěra a rozvody.³⁸ Největší potíž pro občany představoval právě nedostatek bytů či další nenaplněné potřeby rodiny. Lidé si však nestěžovali, jelikož v podstatě neměli komu.³⁹ Potratovost sice mezi lety 1973–1975 poklesla díky zpřísnění činnosti interrupčních komisí, avšak od poloviny 70. let se začala opět zvyšovat.⁴⁰ Rostoucí rozvodovost dle Alana nepředstavovala znak rozpadu instituce manželství a rodiny, ale spíše proměnu a nespokojenost s daným interpersonálním vztahem.⁴¹ Díky častým rozvodům rostl také počet neúplných rodin a opětovných sňatků. Je však zajímavé, že mnoho lidí v této době rozvod trvale odmítalo.⁴² I přes četnost nevěr a rozvodů se sexualita nestala příliš řešeným tématem ve společnosti a zachovával se spíše moralizující přístup.⁴³

Normalizace přinesla snahu o řešení těchto záležitostí. Situace s nedostatkem bytů se sice v porovnání s předchozím obdobím lehce zlepšila, avšak stále byla nedostatečná. Začaly také vznikat instituce předmanželských či manželských poraden, jejichž hlavním účelem bylo aktivování reprodukce a zamezování rozvodům. Běžné byly i novomanželské půjčky, které se uchovaly až do roku 1990. Úsilí o zvýšení populačního

---

³⁶ Srov. Tamtéž, s. 405–406, 419–422.

³⁷ Srov. RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. *Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989*. Praha: NLN, s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Knižnice Dějin a současnosti, 60. svazek, s. 129..

³⁸ Srov. Tamtéž, s. 59,60 a Srov. KABÁT, Jindřich. *Psychologie komunismu*, s. 409.

³⁹ Srov. MOŽNÝ, Ivo. *Proč tak snadno--: některé rodinné důvody sametové revoluce : sociologický esej*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Sociologické aktuality, s. 43.

⁴⁰ Srov. RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. *Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989*, s. 177,178.

⁴¹ Srov. ALAN, Josef. *Etapy života*, s. 334. In: RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. *Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989*, s. 156.

⁴² Srov. RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. *Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989*, s. 155.

⁴³ Srov. KABÁT, Jindřich. *Psychologie komunismu*, s. 408–409.

růstu následně přineslo zvyšující se sňatečnost a větší počet porodů⁴⁴ (tzv. „Husákovy děti“ ze 70. let). V těchto letech vstupovali do manželství většinou mladí lidé v nízkém věku. Bezdětných žen zůstávalo po dlouhotrvajícím manželství pouze 2–3 %.⁴⁵

V této kapitole jsme mohli vidět některá úskalí rodin z doby komunismu. Instituce pro děti, které zásadně ovlivňovaly jejich myšlení, mimoškolní či pracovní akce, které omezovaly volný čas. Mohli jsme však spatřit i některá pozitiva, která tento režim přinesl. Mnoho rodin díky omezením ze strany společnosti posílilo na své stabilitě a drželo mnohem více pospolu, než je tomu například dnes. Lidé si také mnohem více vážili společně stráveného volného času. Příklad komunistické rodiny však nenese pouhý kontrast k rodině dnešní, mohli jsme zde vidět i některé jevy, které se proluly do dnešní doby – např. situace s nedostatkem bytů či rozvíjející se rozvodovost a neúplné rodiny.

---

⁴⁴ Srov. RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. *Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989*, s. 67, 69, 113, 127, 142.

⁴⁵ Srov. VALENTOVÁ, Tereza. *Současná rodina a její proměna v čase*. Zlín, 2009 [cit. 01.11.2017]. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce Mgr. Karla Hrbáčková, s. 28.

3. Dnešní rodina

3.1. Stručné shrnutí proměny rodinné politiky v ČR

Transformace společnosti po Sametové revoluci vedoucí k tržní ekonomice přinesla i proměnu rodinné politiky v ČR. „*Systémové změně v pojetí rodinné politiky předcházelo pětileté období, kdy se adekvátními, průběžně uplatňovanými opatřeními v podpoře rodin podařilo udržet sociální smír.*“⁴⁶ Pozornost byla zaměřena na finanční pomoc rodinám s potomky, která byla následně přenesena na nízko-příjmové rodiny, u kterých se testovaly jejich příjmy. Změny obsahu rodinné politiky byly završeny zákonem č. 117/1995 Sb., o státní podpoře. Tento zákon schválil novou koncepci přímé podpory rodin. Důležité bylo také nové pojetí a vymezení pojmu rodina, příjem a životní minimum rodiny. Vývoj rodinné politiky byl však nestabilní. Zaměřovala se spíše na komplexní sociální zabezpečení, nicméně stále důležitější byla potřeba komplexního programu, který by se věnoval otázce týkající se sladění zaměstnání a péče o děti.⁴⁷

V roce 2001 u nás došlo ke změně mateřské dovolené na dovolenou rodičovskou. Mužům se tak otevřela možnost převzít hlavní část péče o dítě – tedy jít na rodičovskou dovolenou místo ženy a ženě přenechat možnost rozvoje v oblasti kariéry. I přes to, že je tento trend například ve Skandinávských zemích poměrně běžný, u nás se téměř nerozvinul. Mužů na rodičovské dovolené je v České republice momentálně zcela minimum a nynější jevy, jako je nízká porodnost či fenomén singles, naznačují, že mnoho z nich volí raději bezdětnost namísto mužské rodičovské dovolené.⁴⁸

Větší pozornosti rodina dosáhla až s nástupem nové vlády v roce 2002, kdy získala svou samostatnou kapitolu v politickém programu. V roce 2004 vznikla Národní zpráva o rodině, která posloužila jako základ pro Národní koncepci rodinné politiky z roku 2005, a také Akční plán na podporu rodin s dětmi pro období 2006–2009.⁴⁹ Následným celostátně uznávaným dokumentem rodinné politiky se stala Národní koncepce podpory

---

⁴⁶ Cit. KREBS, V., et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 404.

⁴⁷ Srov. Tamtéž, s. 391, 405 A srov. HRUŠKOVÁ, Eliška. *Srovnání rodinného chování před a po roce 1989*. Praha, 2014 [cit. 02.11.2017]. Diplomová práce. VŠE v Praze, fakulta informatiky a statistiky. Vedoucí práce Mgr. Ondřej Nývlt, Ph.D, s. 19.

⁴⁸ Srov. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 195,197.

⁴⁹ Srov. KOSMATOVÁ, Kateřina. *Rodinná politika a její vliv na populační vývoj v České republice před rokem 1989 a po něm*. Praha, 2014 [cit. 01.11.2017]. Bakalářská práce. VŠE v Praze, Národohospodářská fakulta. Vedoucí práce Ondřej Prachař, MSc., s. 26.

rodin s dětmi z roku 2008, která ale vznikla v době ekonomické krize, a tak se zabývala spíše úspornými opatřeními.⁵⁰

Nejaktuálnější koncept rodinné politiky zaměřující se na funkční rodiny⁵¹ vznikl v roce 2017, současně vznikla také Zpráva o rodině. Podporou ohrožených rodin s dětmi se poté zabývá Národní strategie ochrany práv dětí a Národní strategie rozvoje sociálních služeb. Předseda vlády Bohuslav Sobotka uvádí, že koncept rodinné politiky vychází „z principu svobodného výběru životní strategie každého jedince. Jejím záměrem je podpořit všechny typy rodin bez rozdílu a ocenit jejich přínos pro společnost.“⁵² S tím však nesouhlasí KDU-ČSL v čele s Pavlem Bělobrádkem, který namítá, že dokument představuje útok na manželství jako instituci. Dále také zmiňuje, že i přes to, že existují formy rodiny vychylující se z tradičního modelu, neznamená to, že by je vláda měla podporovat.⁵³

Můžeme zde tedy vidět, že představy o formách manželství či rodiny se značně rozcházejí i u nynějších českých politiků.

3.2. Proměny dnešní rodiny

V této kapitole nastíníme situaci a některá úskalí dnešní rodiny. V následujících podkapitolách se budeme dále blíže zabývat proměnami sňatečnosti, porodnosti a rozvodovosti, jakožto hlavními dopady na podobu dnešní české rodiny.

Po roce 1989 došlo v naší společnosti k výrazným změnám poměrů ve směru ke svobodě a pluralitě.⁵⁴ Zmizely však sociální jistoty komunistické společnosti, která zaručovala většině lidem skromnou, ale stejnou životní úroveň. Mnoho lidí se tak nově začalo potýkat s fenoménem nezaměstnanosti.⁵⁵ Nicméně, lidem se také otevřelo mnoho nových možností, díky kterým mohli začít např. podnikat, cestovat či více se zaměřit na

⁵⁰ Srov. *Koncepce rodinné politiky* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2017 [cit. 03.11.2017], s. 6. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/31577>

⁵¹ Pod pojmem „funkční rodina“ se rozumí rodina plnící své základní přirozené funkce – tj. biologicko-reprodukční, socializační, sociálně-ekonomickou, regenerační a podpůrnou, neboli emocionálně-stabilizační - cit. *Koncepce rodinné politiky* [online], s. 5.

⁵² Cit. SOBOTKA, Bohuslav. *Schválená koncepce rodinné politiky dává jasnou vizi, jak českým rodinám pomoci* [online]. 2017 [cit. 04.11.2017]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/premier/projevy/bohuslav-sobotka-schvalena-koncepce-rodinne-politiky-dava-jasnou-vizi--jak-cesky-rodinam-pomoci-159943/>

⁵³ Srov. ČTK. *Vláda schválila koncepci rodinné politiky. Podle Bělobrádka je v rozporu s koaliční smlouvou* [online]. 2017 [cit. 04.11.2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/2245066-vlada-schvalila-koncepci-rodinne-politiky-podle-belobradka-je-v-rozporu-s-koalicni>

⁵⁴ Srov. PLAŇAVA, Ivo a MILAN PILÁT, ed. *Děti, mládež a rodiny v období transformace: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 19.-21. září 2002 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity Brno*. Brno: Barrister & Principal, 2002. Psychologie (Barrister & Principal), s. 71.

⁵⁵ Srov. BARTOŇOVÁ, Dagmar. *Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993-2008*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010, s. 38.

studium. Dostali možnost realizovat si své sny a životní plány a zájem o založení rodiny přestával být hlavní prioritou. Česká republika tak začala procházet demografickou proměnou a z populačního hlediska se přiblížila západním zemím.⁵⁶ Jako hlavní změny můžeme uvést:

- pokles sňatečnosti a vstupování do manželství ve vyšším věku
- vznik nových forem soužití
- pokles porodnosti a plodnosti
- odkládání mateřství do vyššího věku
- pokles potratovosti
- vyšší rozvodovost

Nyní klade dnešní společnost stále větší důraz na individualitu jedince, který je samostatný a nezatížený rodinou či partnerem, tudíž je i více výkonnější.⁵⁷ Zásadním problémem dnešní rodiny je tedy sladění pracovního života s rodinným. Jestliže rodič lpí na svém kariérním postupu, musí počítat také s omezením svého času s rodinou – nejčastěji ve formě přesčasů, dlouhé pracovní doby či služebních cest.⁵⁸ Právě kvůli pracovním či studijním důvodům lidé zakládání rodiny často oddalují nebo o něj vůbec neusilují.

Problematické je také samotné postavení rodičů v rodině. Tradiční model rodiny je založený na tom, že muž ekonomicky zajišťuje rodinu a hlavním posláním ženy je starost o domácnost.⁵⁹ V současné době by však málokterá rodina vystačila s jedním platem, tradiční role v rodině tak ztrácejí na významu a zaměstnanost ženy se stává ekonomickou nutností. Na ženu vzniká velký tlak ze strany práce a ze strany péče o rodinu a domácnost, musí se proto snažit o kompromis.⁶⁰

Jestliže je muž často pracovně zaneprázdněný, přenáší se na ženu úloha převzít jeho tradiční autoritativní roli v rodině. V některých rodinách je však běžné i to, že může být naopak žena pracovně úspěšnější než muž. Poté se stává živitelkou rodiny ona a péči o

---

⁵⁶ Srov. KREBS, V., et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání, s. 399, 404,405.

⁵⁷ Srov. PRISCHING, Manfred. *Rodina ve společnosti stresu*. Praha: Občanský institut, 2006. Bulletin (Občanský institut), s. 4.

⁵⁸ Srov. GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada), s. 212.

⁵⁹ Srov. MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství), sv. 28, s. 98.

⁶⁰ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 35.

domácnost a rodinu přebírá muž.⁶¹ Jindy mohou být na společenském vzestupu oba manželé, pak nastává problém s určením, kdo a jak se bude o děti a domácnost starat.⁶² Tento fenomén označujeme jako dvoukariérová manželství. I přes to, že v těchto manželstvích jsou pracovně angažováni oba rodiče, muži se častěji a více orientují na práci a hlavní odpovědnost za rodinu a domácnost nese stále žena. Tyto nerovnosti však nejsou stálé. Maříková uvádí, že ženy se nejvíce zaměřují na rodinu, když jsou jejich děti malé, s přibývajícím věkem pak mnohem více času věnují práci a kariéře. Muži z dvoukariérových manželství se oproti jednokariérovým či nekariérovým manželstvím častěji podílí na domácích pracích a více se angažují v rodině. V participaci na domácích pracích ale stále vedou ženy, které jsou s pomocí svých manželů často nespokojené. U těchto rodin tedy dosud nebyl nalezen vhodný model pro dělbu domácích prací, který by vyhovoval všem.⁶³

Instituce, jako jsou jesle, téměř vymizely a zaneprázdnění rodiče proto často svěřují své děti do péče chův. Ne vždy ale dokáží mladé chůvy dětem nabídnout kvalitní citové zázemí namísto rodičů. Důvěrné stabilní rodinné prostředí, ve kterém dochází k naplňování citových potřeb, pomalu mizí a mnohdy bývá nahrazeno spíše materiálními radostmi, placením kroužků či rozvolněnou výchovou.⁶⁴

Většinový řešením se staly rodiny dvoupříjmové, ve kterých ani jeden z páru nevyklovává kariérové povolání. Oba partneři tak svým zaměstnáním společně zajišťují příjem a garanci životní úrovně v rodině, avšak zaměstnání pro ně nutně netvoří trvale prvotní zdroj jejich osobní identity.⁶⁵

---

⁶¹ Srov. MASÁKOVÁ, Václava. *Psychologický pohled na vývoj rodiny a potřeby dětí*. In: BOKOVÁ, Ludmila. *Rodiče, děti a jejich problémy: sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2015, s. 28.

⁶² Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd, s. 36.

⁶³ Srov. MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace)*, sv. 28, s. 137–138.

⁶⁴ Srov. MASÁKOVÁ, Václava. *Psychologický pohled na vývoj rodiny a potřeby dětí*. In: BOKOVÁ, Ludmila. *Rodiče, děti a jejich problémy: sborník studií*, s. 28.

⁶⁵ Srov. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK, s. 189.

3.2.1 Sňatečnost

Volný trh pracovních sil s sebou přinesl požadavky na větší přípravu na povolání či větší pracovní zkušenosti. Vznikly také možnosti práce či studia v zahraničí a mladým generacím se tak otevřely nové varianty dříve téměř jednotného životního stylu, které značně ovlivnily vývoj sňatkového chování.⁶⁶ V této podkapitole se budeme věnovat vývoji sňatečnosti po roce 1989 v České republice. Pohlédneme zde také blíže na nové alternativní formy soužití, ke kterým se v posledních letech přiklání stále více lidí – kohabitaci, singles, registrovaná partnerství a oddělená soužití.

I přes poměrně vysoký nárůst sňatků v 90. letech 20. století počty uzavřených sňatků poměrně klesají. Moderní společnost mnoha způsoby oslabila aspekt uzavírání manželství a Evropou se tak nyní šíří skandinávský model partnerských soužití, která rodí a vychovávají děti bez uzavření manželství, či trend odkládání manželství do pozdějšího věku.⁶⁷ Roste také počet jedinců žijících single. Díky rozšířenosti nesezdaných svazků dochází i ke zvýšení podílu dětí narozených mimo manželství. Tento fenomén můžeme odůvodnit především procesem oddělování sexuality od reprodukce a manželství.⁶⁸ V dřívějších dobách byla totiž sexualita velice vázána k manželskému vztahu a její hlavní účel tvořila reprodukce.

Pokles sňatků má z velké části silný vliv i na propad počtu narozených dětí. Předpokládalo se sice, že by oba tyto fenomény mohly být způsobeny pouze odkládáním do vyššího věku, avšak lidé dávají stále častěji přednost neformálním a nesezdaným formám soužití a úbytek sňatečnosti se tak stává běžným a častějším.

Partnerské vztahy jsou dnes založené spíše na uspokojování emocionálních potřeb, nikoliv na přenosu socio-ekonomického statusu, jak tomu bývalo dříve. Proto jsou tyto vztahy také velice křehké.⁶⁹ Manželství se nachází v nestabilní a nejisté pozici a jeho základ dnes tvoří převážně láska. Lidé očekávají trvalý hluboký citový vztah, v případě jeho narušení pocítují zklamání a rozvod je pro ně nejjednodušším řešením.⁷⁰

Příčin odkladu vstupu do manželství u mladých lidí může být hned několik, např. nejistota stabilní pracovní pozice a následná nejistota trvalého příjmu či nedostupnost bydlení. Právě bytové problémy tvoří nejčastější bariéru ve společném soužití (tudíž i ve

⁶⁶ Srov. BARTOŇOVÁ, Dagmar. Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993-2008, s. 134.

⁶⁷ Srov. HAŠKOVÁ, Hana; RABUŠIC, Ladislav. K nízké sňatečnosti v České republice. *Sociální Studia*. 2008, roč. 5, č. 2, s. 10.

⁶⁸ Srov. KREBS, V., et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání, s. 403, 384.

⁶⁹ Srov. HAŠKOVÁ, Hana; RABUŠIC, Ladislav. K nízké sňatečnosti v České republice. *Sociální Studia*. 2008, roč. 5, č. 2, s. 12.

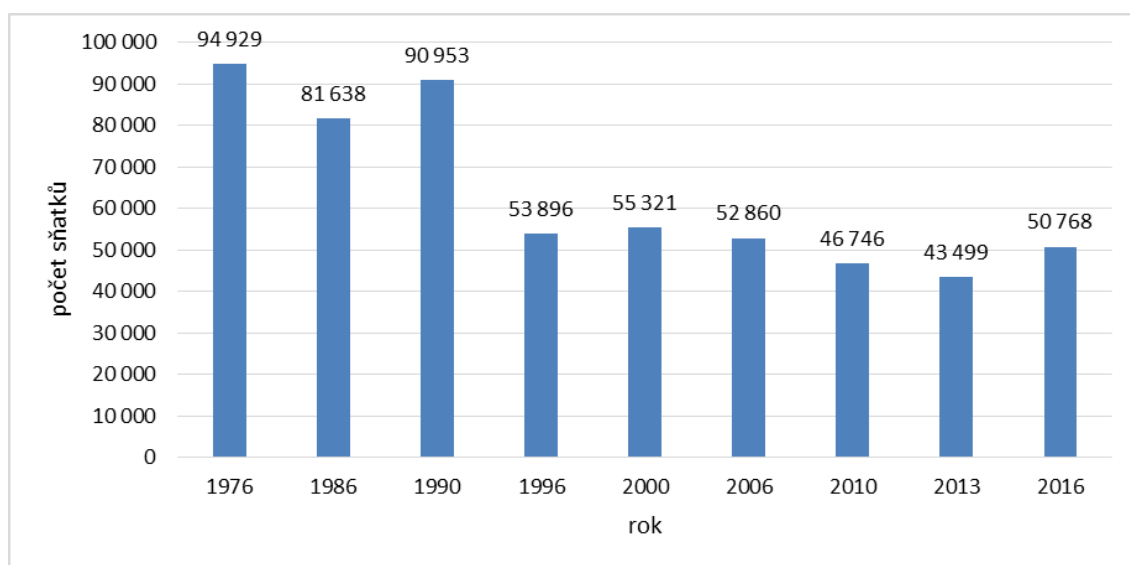
⁷⁰ Srov. PRISCHING, Manfred. *Rodina ve společnosti stresu*, s. 8

sňatcích) jedinců, kteří jsou ve dlouhodobém vztahu. Roste také počet vysokoškolsky vzdělaných lidí, kteří vyčkávají na vstup do manželství až do ukončení studia.⁷¹

Mladí lidé však manželství neodmítají, nicméně často ho spojují s plánováním rodičovství. Mnozí z nich si ale nejsou jisti, zdali jsou na rodičovství připraveni, a tak nemají důvod sňatek uzavírat. Z toho pramení, že nízká porodnost ovlivňuje pokles sňatečnosti.⁷²

Graf 1: Počty ročně uzavíraných sňatků v ČR (1976–2016)

Zdroj: ČSÚ 2017, zpracování vlastní

Graf výše znázorňuje počty ročně uzavíraných sňatků v České republice mezi lety 1976–2016. Můžeme zde vidět, že mezi lety 1976–1986 počet uzavřených sňatků za rok výrazně klesl. V letech 1986–1990 však stoupl o zhruba 9 tisíc, což mohlo být způsobeno především reakcí na předem ohlášené rušení manželských půjček, které následně proběhlo v roce 1991. Počet uzavřených sňatků ale od 90. let opět klesal. Kolem roku 2000 sice můžeme vidět mírný nárůst sňatků, avšak v následujících letech sňatky opět klesaly až do roku 2013, který se stal rokem s nejnižším počtem uzavřených sňatků – konkrétně 43 499. V posledních letech počet sňatků opět roste, což pro nás může být lehkou nadějí pro budoucí vývoj sňatečnosti v České republice.

⁷¹ Srov. HAŠKOVÁ, Hana; RABUŠIC, Ladislav. K nízké sňatečnosti v České republice. *Sociální Studia*. 2008, roč. 5, č. 2, s. 14,30.

⁷² Srov. HAŠKOVÁ, Hana; RABUŠIC, Ladislav. K nízké sňatečnosti v České republice. *Sociální Studia*. 2008, roč. 5, č. 2, s. 31.

Na vývoji sňatečnosti se odráží především odkládání uzavření manželství do vyššího věku.⁷³ V roce 2016 byl průměrný věk svobodných mužů vstupujících do manželství 32,2 let a průměrný věk svobodných žen 29,9 let.⁷⁴

Na poklesu uzavírání sňatků má také svůj podíl rozšíření alternativních forem soužití. Jedním takovým jsou *nesezdaná soužití* neboli *kohabitace*. Nesezdaná soužití jsou v dnešní společnosti velice běžná a veřejným míněním všeobecně přijímaná. Stále však představují nejméně stabilní formu rodiny. Lidé se pro tuto formu rodiny rozhodují z mnoha důvodů, jedním z nich může být např. zachování si určité míry svobody. U těchto párů klesá také potřeba legitimizovat početí dítěte sňatkem a rodí se zde více dětí mimo manželství. Nejvíce dětí narozených mimo manželství se ale stále rodí matkám osamělým.⁷⁵

Různé jsou také funkce kohabitace. U mladých jedinců v České republice kohabitace nejčastěji funguje jako přechodná doba na cestě k dospělosti. Nesezdaná soužití jsou tak mnohdy předstupněm manželství a nemají celoživotní trvání.⁷⁶ Kohabitace může sloužit také jako alternativa manželství, která však není oficiálně schválená zákonem.

Neexistují přesné údaje o rozvoji tohoto fenoménu, avšak dle výsledků ČSÚ můžeme usuzovat, že počet nesezdaných soužití stále roste. Nejen, že neexistují oficiální statistiky o tomto jevu, ale neexistuje také žádná přesná zákonem stanovená definice, která by se nesezdaných soužití týkala.⁷⁷ Z toho pramení, že z tohoto vztahu nevznikají mezi partnery téměř žádná práva či povinnosti, a proto může být pro mnoho lidí tato forma výhodnější než manželství.⁷⁸ To však přináší i některé nevýhody. Nesezdaní partneři většinou mají právo na informace o zdravotním stavu druhého, jelikož jsou považováni za osoby blízké. Mohou však nastat i sporné situace, a proto je nejlepším řešením určení druhá či družky předem ve zdravotní dokumentaci, jako osoby, která smí

---

⁷³ Srov. KUCHAROVÁ, Věra a spol. *Zpráva o rodině* [online]. Praha: VÚPSV, v. v. i. 2017 [cit. 27.11.2017], s. 30. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/31577>

⁷⁴ Srov. ČSÚ. *Vybrané demografické údaje v České republice (1989-2016)* [online]. 2017 [cit. 27.11.2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech-w0i9dxmghn#01>

⁷⁵ Srov. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd, s. 263,272–273. A srov. GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*, s. 106. A srov. MASÁKOVÁ, Václava. *Psychologický pohled na vývoj rodiny a potřeby dětí*. In: BOKOVÁ, Ludmila. *Rodiče, děti a jejich problémy: sborník studií*, s. 30.

⁷⁶ Srov. ČERNÁ, Kateřina. *Pohled na kohabitaci a rodinu v České republice a Velké Británii z hlediska evropské studie hodnot*. *Demografie*. 2005, roč. 47, č. 2. A Srov. FIALOVÁ, Ludmila. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství). In: HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava, Martin KREIDL a Barbora HUBATKOVÁ. *Proměny partnerství: životní dráhy a partnerství v české společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 74.

⁷⁷ Srov. HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava, Martin KREIDL a Barbora HUBATKOVÁ. *Proměny partnerství: životní dráhy a partnerství v české společnosti*, s. 74.

⁷⁸ Srov. RULÍKOVÁ, Karolína. *Fenomén „singles“ na území ČR po roce 1989*. Praha, 2015 [cit. 29.11.2017]. Bakalářská práce. VŠE v Praze, Fakulta informatiky a statistiky. Vedoucí práce doc. Ing. Jitka Langhamrová, CSc., s. 24.

informace o zdravotním stavu druhého dostávat. Pro rodiče žijící v nesezdaných soužitích platí také stejná práva a povinnosti vůči dětem, která jsou stanovena zákonem o rodině, jako pro rodiče v manželstvích.

Jak jsme již zmínili, zákonem stanovená definice kohabitace neexistuje. V odborné literatuře jsou však nesezdaná soužití obvykle definována jako „*koresidenční soužití dvou intimních partnerů, kteří společně hospodaří*“.⁷⁹ Je ale důležité, abychom dodali, že tito partneři jsou odlišného pohlaví.

Zvyšující se počet nesezdaných párů mezi mladými Čechy je poměrně vysoký díky tomu, že proces stávání se dospělým nabývá různorodosti a stále se prodlužuje.⁸⁰ Mladé generace tak v dnešní době potřebují mnohem více času na ukončení vzdělání, nalezení práce a založení rodiny.⁸¹

ČSÚ uvádí, že neformální svazky tvořily v roce 2011 přes 11 % všech domácností tvořených 1 úplnou rodinou. V těchto svazcích se nejčastěji pohybují lidé s věkem v rozmezí 25–34 s vyšším vzděláním. Naopak starší lidé, preferující tuto formu soužití, mají často nižší úroveň vzdělání. Nesezdaná soužití můžeme také častěji zaznamenat u lidí bez náboženské víry.⁸²

Tato soužití mohou skončit třemi způsoby – sňatkem, rozchodem či smrtí jednoho z partnerů, ta je však nejméně častou příčinou.⁸³

Kohabitace se mnohdy jeví jako alternativa nahrazující či předcházející manželství, často má však blíže spíše k singlovství než k manželství.⁸⁴ Tím se dostáváme k další v České republice poměrně početné skupině – *singles*.

Ve společnosti se nyní stále více objevuje skupina žen a mužů v rozmezí mezi 20–30 lety, kteří už nežijí se svou původní rodinou, odpoutali se od ní, ale vlastní rodinu stále nezaložili.⁸⁵ Pro tuto sociální skupinu či životní strategii nebyl doposud stanoven žádný

---

⁷⁹ Cit. VYMĚTALOVÁ, Simona. *Partnerský vztah 2000*. In: HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava, Martin KREIDL a Barbora HUBATKOVÁ. *Proměny partnerství: životní dráhy a partnerství v české společnosti*, s. 75.

⁸⁰ Srov. HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava, Martin KREIDL a Barbora HUBATKOVÁ. *Proměny partnerství: životní dráhy a partnerství v české společnosti*, s. 74.

⁸¹ Srov. Tamtéž.

⁸² Srov. ČSÚ. *Nesezdaná soužití*. [online]. In: czso.cz 2014 [cit. 27.11.2017], s. 20. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20541791/170227-14.pdf/27ebcd5e-95ba-4ef4-8c65-c2a9bc58f9d8?version=1.0>

⁸³ Srov. PALONCYOVÁ, Jana a ŠŤASTNÁ, Anna. Sňatek a rozchod jako dva možné způsoby ukončení nesezdaného soužití. *Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje*. 2012, roč. 54, č. 3, s. 220.

⁸⁴ Srov. TOMÁŠEK, Marcel. Singles v České republice – o aktuálně probíhajícím výzkumu. *Gender, rovné příležitosti*. 2003, roč. 4, č. 3-4/2003, s. 6.

⁸⁵ Srov. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK, s. 199.

český název, a proto ji označujeme jako singles.⁸⁶ Skupinu těchto mladých lidí tvoří především muži žijící single – svobodní či rozvedení. Mladých žen žijících samostatně je oproti mužům méně, jelikož mají velmi často dítě či děti a spadají tak do skupiny neúplných rodin.⁸⁷

Základním znakem singlů je především to, že žijí sami ve své jednočlenné domácnosti. Za další spojující prvek této skupiny můžeme považovat i velice častou (možná i úplnou) absenci rodičovství. Vystává však na povrch i mnoho sporných otázek, např. zdali patří do této skupiny i mladí lidé, kteří se v krátké době rozvedli a nyní žijí sami? Singles také spojuje mladý věk, nicméně kde je hranice tohoto určujícího věku? Problematické může být i definování toho, co znamená žít sám. Můžeme tedy říci, že označení singles stále ještě nemá jednotný význam.⁸⁸ I přes rozmanitost definic singles, můžeme uvést základní charakteristické skupiny singles:

- „dosud nesezdání,
- rozvedení, v separaci, ovdovělí,
- vyloučení z manželského svazku – gay, lesbičky, členové a členky náboženských řádů, kněží, vyloučení ze zdravotních důvodů.“⁸⁹

Vzniku a rozvoji této sociální skupiny přispěly především dva faktory. Díky kulturní změně se zvýšil podíl homosexuálně orientované populace a zvýšil se také podíl fyzicky neplodných mužů i žen.⁹⁰

Většina nynějších singlů (především ženy) však vnímá tento způsob života pouze jako životní fázi, nikoliv jako konečný stav. Ta ale může snadno přejít v definitivu.⁹¹ Výzkum z roku 2000 ale zjistil, že pouze 2,2 % mladých lidí (převážně muži), si přálo v této době žít bez stálého partnera.⁹²

Singles svou domácnost vedou na základě vlastních příjmů případně někdy i díky štedrosti sociálního státu. Někteří singles ale své příjmy mohou také spojit např. společným bydlením (často běžným u lesbických párů), či společným pronájmem

---

⁸⁶ Srov. Tamtéž.

⁸⁷ Srov. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. Vyd, s. 259–261.

⁸⁸ Srov. Tamtéž, s. 201–202.

⁸⁹ Cit. TOMÁŠEK, Marcel. Singles v České republice – o aktuálně probíhajícím výzkumu. *Gender, rovné příležitosti*. 2003, roč. 4, č. 3-4/2003, s. 6.

⁹⁰ Srov. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK, s. 200.

⁹¹ Srov. Tamtéž, s. 201

⁹² Srov. LINKOVÁ, Marcela. Singles: životní styl, nebo z nouze ctnost? *Přítomnost*. 2002, roč. 30, č. 1, s. 45.

bydlení pro více osob z této sociální skupiny,⁹³ tudíž ne vždy platí, že singles mají vlastní jednočlennou domácnost. V dnešní době existuje také pestrá nabídka akcí cílených právě na singles (dovolené, bary atd.), ty ale opět narážejí na přechodnost této životní fáze, jelikož je jejich hlavním úkolem především pomoc k nalezení životního partnera či partnerky.⁹⁴

Zmínili jsme zde, že se fenomén singles může často týkat homosexuálů. Homosexuálním párům v České republice se však v roce 2006 naskytla nová alternativa, a to *registrovaná partnerství*, která vznikla na základě zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Vznik registrovaných partnerství přinesl větší emancipaci homosexuálů ve společnosti, a také větší tolerantnost ze strany okolí. Jan Fiala uvádí, že k polovině roku 2017 bylo za celkových 11 let fungování registrovaných partnerství uzavřeno celkem 2647 partnerství. Zmiňuje také, že značně více uzavírají tyto partnerství gayové oproti lesbám. Ženské páry naopak častěji žádají o zrušení partnerství.⁹⁵

V registrovaných partnerstvích vznikají stejná práva a povinnosti jako v manželském svazku – partneři jsou si rovni, mají právo zastupovat druhého v běžných záležitostech, mají rovněž právo na informace o zdravotním stavu druhého. Partneři mají také vůči sobě vyživovací povinnost, a také dědictví probíhá stejně jako v manželství. Uzavřením partnerství však nevzniká společné vlastnictví majetku, ani společné zadlužení. Partnerství zaniká smrtí jednoho z partnerů či ukončením partnerství soudem na základě podaného návrhu jednoho z partnerů. Partnerství je ukončeno, jestliže se potvrdí, že partnerský vztah fakticky netrvá. V případě, že se na zrušení partnerství dohodnou oba partneři, soud ukončí partnerství, aniž by zkoumal, zdali vztah netrvá.⁹⁶

I přes neustálé politické diskuze, si homosexuálové v ČR stále nemohou společně adoptovat děti. Děti se však v registrovaných partnerstvích i tak objevují – buďto děti pocházejí z předchozích heterosexuálních manželství partnerů, nebo děti narozené svobodné matce, která nyní žije v lesbickém vztahu.⁹⁷ V dřívějších letech platilo, že po

⁹³ Srov. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK, s. 201.

⁹⁴ Srov. LINKOVÁ, Marcela. Singles: životní styl, nebo z nouze ctnost? *Přítomnost*. 2002, roč. 30, č. 1, s. 46.

⁹⁵ Srov. FIALA, Jan. *Registrované partnerství opět praská ve svech. Letos jej uzavřelo 137 párů*. [online]. 2017 [cit. 26.01.2018]. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Jan-Fiala-Registrovane-partnerstvi-opet-praska-ve-svech-Letos-jej-uzavrelo-137-paru-499006>

⁹⁶ Srov. PRÁVNÍ LINKA. *Vzájemná práva a povinnosti registrovaných partnerů* [online]. 2016 [cit. 26.01.2018]. Dostupné z: <http://www.pravnilinka.cz/bezplatna-pravni-poradna-zdarma/prava-a-povinnosti-registrovanych-partneru.html>

⁹⁷ Srov. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 196.

uzavření registrovaného partnerství oba partneři ztratili možnost adopce dítěte. Od roku 2016 si děti mohou adoptovat i homosexuálové žijící v registrovaných partnerstvích, avšak pouze jako jednotlivci, nikoliv společně.

Další alternativu manželství mohou tvořit tzv. *Living apart together* (LAT) soužití. V tomto případě jde o partnerský vztah dvou lidí, kteří spolu nesdílí společnou domácnost. Tento model vyhledávají především ženy orientované na kariéru a muži, kteří upřednostňují vztah namísto samoty a nezávazných známostí, avšak kteří chtějí žít zároveň sami.⁹⁸

Na závěr můžeme říci, že i přes změny po roce 1989 vedoucí k individualismu a větší svobodě jedince, nedošlo k výraznému narušení tradičního rodinného modelu. Postoj k manželství i rodičovství zůstává pro většinu mladých lidí stále velmi pozitivní, i když v obou případech často můžeme nalézt předcházející dobu strávenou v nesezdaném soužití či singles.⁹⁹ Mnoho mladých lidí také stále považuje manželství za nejlepší formu rodiny. Tradiční model však přeci jen ztrácí na atraktivitě, někteří mladí vnímají manželství jako omezující a problematické, a tak se mnohdy raději přiklánějí k alternativním formám soužití.¹⁰⁰

3.2.2. Porodnost a plodnost

Dnešní moderní společnost zapříčinila vznik názorové plurality a rozdílných životních hodnot. Založení rodiny se tak pro lidi stalo spíše osobním a emotivním aktem, který je utvořený na základě autonomie jedince, svobody a rovnocenného vztahu obou partnerů.¹⁰¹ Lidé (především ženy) získali mnoho nových možností pro vlastní seberealizaci a děti už tak nejsou dříve očekávanou nutností. Tato podkapitola se bude zabývat proměnami porodnosti a plodnosti v České republice po roce 1989, část však bude věnována i proměnám potratovosti a rozvoji antikoncepce.

Sňatky a rodičovství jsou často odkládány na vhodnější dobu, kdy mají lidé ukončené vzdělání a nastartovanou pracovní dráhu, jelikož zkrátka nechtějí přivést dítě do nezajištěné rodinné situace.¹⁰² Mnoho mladých lidí by tak založení rodiny rádo

⁹⁸ Srov. LINKOVÁ, Marcela. Singles: životní styl, nebo z nouze ctnost? *Přítomnost*. 2002, roč. 30, č. 1, s. 46.

⁹⁹ Srov. Tamtéž, s. 45.

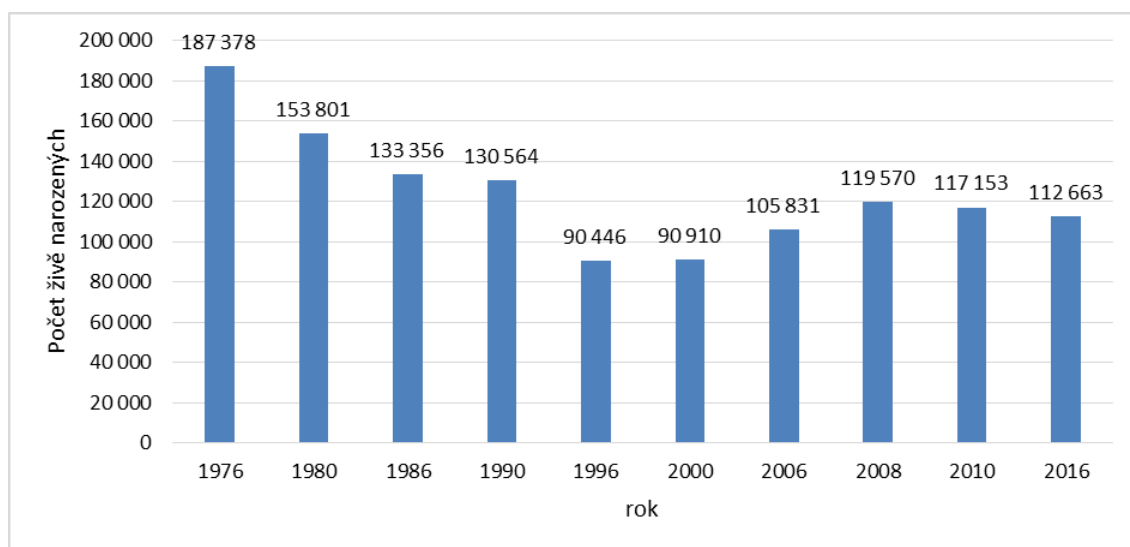
¹⁰⁰ Srov. LINKOVÁ, Marcela. Singles: životní styl, nebo z nouze ctnost? *Přítomnost*. 2002, roč. 30, č. 1, s. 45.

¹⁰¹ Srov. RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 237.

¹⁰² Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. Vyd., s. 36.

přivítalo, ale brání jim v tom studium, nedostupnost bydlení či nedostatek financí. Můžeme tedy říci, že odklad rodičovství je výrazem upřednostnění jiných životních hodnot a také výrazem větší odpovědnosti k zakládání rodiny.¹⁰³

Graf 2: Počty ročně živě narozených v ČR (1976–2016)

Zdroj: ČSÚ 2017, zpracování vlastní

Graf výše ukazuje počet živě narozených dětí za rok v České republice mezi lety 1976–2016. Vzhledem k předchozím rokům se porodnost v polovině 70. let výrazně zvýšila. Od 80. let ale můžeme zaznamenat výrazný pokles, který vedl k přerušení přírůstku obyvatelstva v letech 1994–2002. Z důvodu imigrace (nejčastěji z Ukrajiny, Slovenska či Vietnamu) v následujících letech porodnost opět lehce stoupala. Kolem roku 2005 také započaly realizovat svá odložená mateřství ženy narozené v 70. letech, čímž rovněž přispěly na zvyšující se porodnosti, která trvala do roku 2008. Od této doby ale můžeme opět vidět lehký pokles.¹⁰⁴ V roce 2016 se živě narodilo 112 663 dětí, což je o téměř 75 tisíc méně než v roce 1976. Trend klesající porodnosti však můžeme zaznamenat převážně po celé Evropě, a to už od 70. let.¹⁰⁵ Dle výsledků ČSÚ byl v roce

¹⁰³ Srov. KOCOURKOVÁ, J. *Má populační politika v ČR perspektivu?* In: *Populační politika: ano či ne: sborník textů: ekonomika, právo, politika*, č. 21/2002. Praha: CEP, 2002. In: GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*, s. 107.

¹⁰⁴ Srov. RABUŠIC, Ladislav. *Will Tomorrow's Czechs Have the Fewest Children in Europe?* In: Mareš, P. et al.: op. cit 2004. In: SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. Vyd., s. 155.

¹⁰⁵ Srov. MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002, s. 28.

1989 průměrný věk ženy při narození prvního dítěte 22,5 let. Do roku 2016 se ale tento věk posunul na 28,2 let.¹⁰⁶

Díky velkému poklesu počtu narozených dětí, který je v nepoměru k počtu zemřelých, dochází k tzv. zápornému přirozenému přírůstku, který má záporný vliv na celkový přírůstek. Pozitivní vliv na celkový přírůstek tvoří imigrační přírůstek, který je však v České republice stále nedostatečný. Možné řešení by tedy mohla představovat otevřenější imigrační politika.¹⁰⁷ I tento proces však nese řadu problematických částí, kterými se v této práci dále zabývat nebudeme.

V současnosti roste množství žen s menším počtem dětí, které se jim rodí ve stále pozdějších letech. Zakládání rodiny totiž často předchází snaha o dosažení plánovaného úspěchu v profesi. Vysoký příjem pak ženám umožňuje pokrytí nákladů za kvalitní pomoc při péči o dítě a domácnost. V budoucnu můžeme přepokládat, že se věk nejvyšší specifické plodnosti posune až za hranici 30 let.¹⁰⁸

Trend odkládání mateřství do pozdějšího věku může často vyústit v dobrovolnou bezdětnost. Možný uvádí, že přibližně polovina vysokoškolsky vzdělaných žen nedokáže spojit nároky povolání s mateřstvím a zůstává tak bezdětná.¹⁰⁹ Dalším důvodem dobrovolné bezdětnosti může být také neochota měnit životní styl bez dětí.¹¹⁰ Nastávají ale i situace, kdy žena odkládá mateřství do tak vysokého věku, že je pro ni těhotenství posléze nemožné či velmi rizikové, tudíž můžeme mluvit i o nedobrovolné bezdětnosti.

Bezdětnost je však v dnešní době na nízké úrovni, kdy podíl bezdětných žen v plodném věku tvoří pouze 7 %. I přes to, že lze v budoucnu očekávat nárůst celoživotně bezdětných žen, by měla Česká republika stále zůstat mezi zeměmi s nižšími nebo středně vysokými podíly bezdětných žen.¹¹¹

---

¹⁰⁶ Srov. ČSÚ. *Vybrané demografické údaje v České republice (1989-2016)* [online]. In: czso.cz 2017 [cit. 06.12.2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech-w0i9dxmghn#01>

¹⁰⁷ Srov. KREBS, V., et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání, s. 402.

¹⁰⁸ Srov. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd., s. 187,194,199. A srov. KREBS, V., et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání, s. 401.

¹⁰⁹ Srov. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd., s. 187,194,199. A srov. KREBS, V., et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání, s. 401.

¹¹⁰ Srov. GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*, s. 107.

¹¹¹ Srov. SOBOTKA, Tomas. *Childless Societies? Trends and Projections of Childlessness in Europe and the United States. Population Association of America 2005 Annual Meeting Program* [online]. 2005. Dostupné z: <http://paa2005.princeton.edu/abstracts/50352> In: *Koncepce rodinné politiky* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2017 [cit. 03.11.2017], s. 12. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/3157712>

Co se týče plodnosti, k jejímu poklesu začalo docházet stejně jako u porodnosti již od roku 1945. V roce 1970 sice došlo k výraznému vzrůstu, avšak od 80. let se úhrnná plodnost začala opět snižovat až na hranici 1,3 dítěte na jednu ženu v roce 1999.¹¹² V následujících letech sice plodnost opět lehce rostla, avšak do roku 2013 stále zůstávala na nízké úrovni s počtem pod 1,5 dítěte na jednu ženu. Teprve v roce 2014 se Česká republika posunula do úrovně nad 1,5 dítěte na jednu ženu a dostala se tak ze sekce států Evropské Unie s nízkou plodností.¹¹³ Nutno ale podotknout, že většina západoevropských států se nikdy neposunula pod hodnotu 1,7 dítěte na jednu ženu. Krebs uvádí, že sice můžeme předpokládat budoucí nárůst plodnosti, ten však bude nevýrazný a rozložený do větší časové etapy.¹¹⁴

S plodností souvisí také problematika neplodnosti. V roce 2012 bylo v České republice 15–20 % párů, které musely vyhledat odbornou pomoc z důvodu poruchy plodnosti.¹¹⁵ Neplodnost je definována jako „stav, kdy se po roce snahy o početí dítěte výsledek nedostaví.“¹¹⁶ V širším pojetí je to také „stav, který má za následek bezdětnost nebo nemožnost mít více dětí, než manželé chtějí“.¹¹⁷

U velké většiny případů však můžeme nalézt příčinu neplodnosti, která se dá léčit nebo může být řešena asistovanou reprodukcí.¹¹⁸ Podíl dětí narozených díky asistované reprodukci se v posledních letech přiblížil 4 %.¹¹⁹ Nejvíce tuto možnost využívají ženy mezi 30–39 lety, které mají zákrok hrazený zdravotní pojišťovnou.¹²⁰ I přes to ale existují případy, kdy se problém neplodnosti zkrátka vyřešit nedá, což může být pro dané páry či jedince velice frustrující a stresující. Rodičovství je často vnímáno jako morální povinnost a v případě jeho znemožnění může docházet k narušení sebeúcty a sebepojetí člověka, což se netýká pouze problematiky neplodnosti, ale také opakovaných těhotenských ztrát.¹²¹

---

¹¹² Srov. KREBS, V., et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání, s. 401.

¹¹³ Srov. ČSÚ. *Vybrané demografické údaje v České republice (1989-2016)* [online]. 2017 [cit. 27.11.2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech-w0i9dxmghn#01>

¹¹⁴ Srov. KREBS, V., et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání, s. 401.

¹¹⁵ Srov. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vyd., s. 162.

¹¹⁶ Cit. Tamtéž.

¹¹⁷ Cit. Tamtéž, s. 163.

¹¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 163.

¹¹⁹ Srov. ŘEŽÁBEK, Karel, JÍROVÁ JITKA. *Asistovaná reprodukce v ČR 2014*. UZIS 2016, [online]. [cit. 14.3.2017]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/katalog/zdravotnicka-statistika/asistovana-reprodukce-cr> In. *Koncepce rodinné politiky* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2017 [cit. 03.11.2017], s. 12. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/31577>

¹²⁰ Srov. ČESKO V DATECH. *Asistovaná reprodukce je dostupnější a častější. Přispívá k tomu ale stále vyšší věk prvorodiček* [online]. 2016 [cit. 06.12.2017]. Dostupné z: <http://www.ceskovdatech.cz/clanek/35-asistovana-reprodukce-je-dostupnejsi-a-castejsi-prispiva-ktomu-ale-stale-vyssi-vek-prvorodicek/>

¹²¹ Srov. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vyd., s. 164.

Můžeme říci, že i přes vysoký pokles porodnosti si lidé děti přesto přejí, a to především z emocionálních důvodů a z důvodů vlastní seberealizace.¹²² „*Mateřství je ženami stále vnímáno jako přirozené poslání ženy, jako základ jejího statusu a osa její identity.*“¹²³ Nicméně dnes již nepředstavuje přirozené pokračování rodu, jako tomu bývalo dříve, nýbrž spíše cíl, díky kterému získávají rodiče ve společnosti sociální prestiž.¹²⁴

Moderní společnost ale nepřinesla pouze pokles porodnosti, ale také pokles potratovosti, čímž se dostáváme k tématu potratů.

Definice potratu původně vycházela z vyhlášky Ministerstva zdravotnictví ČSR č. 11/1988, o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky. Ta však byla zrušena zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách k 1. 4. 2012. Nynější definice vychází ze Závazných pokynů Národního zdravotnického informačního systému.¹²⁵

- „*potratem se rozumí ukončení těhotenství ženy, kdy:*

a) *plod po potratu, který po úplném vypuzení nebo vynětí z těla matčina neprojevuje ani jednu ze známek života a současně jeho porodní hmotnost je nižší než 500 g, a pokud ji nelze zjistit, jestliže je těhotenství kratší než 22 týdny.*

b) *z dělohy ženy bylo vyňato plodové vejce bez plodu, anebo těhotenská sliznice.*

- *potratem se rozumí též ukončení mimoděložního těhotenství anebo umělé přerušování těhotenství provedené podle zvláštních předpisů. (Zákon ČNR č. 66/1986 Sb., o umělém přerušování těhotenství. Vyhláška MZ ČSR č. 75/1986 Sb., kterou se provádí zákon ČNR č. 66/1986 Sb., o umělém přerušování těhotenství).*¹²⁶

Potraty dělíme na *samovolné* (spontánní), *mimoděložní těhotenství*, *miniinterrupce*, které jsou prováděny do ukončených 8 týdnů těhotenství, dále pak na *jiná legální UPT* (*uměle přerušovaná těhotenství*), která se provádějí v pozdější fázi vývoje plodu,

¹²² Srov. PRISCHING, Manfred. *Rodina ve společnosti stresu*, s. 7.

¹²³ Cit. PLAŇAVA, Ivo a Milan PILÁT, ed. *Děti, mládež a rodiny v období transformace: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 19.-21. září 2002 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity Brno*, s. 172.

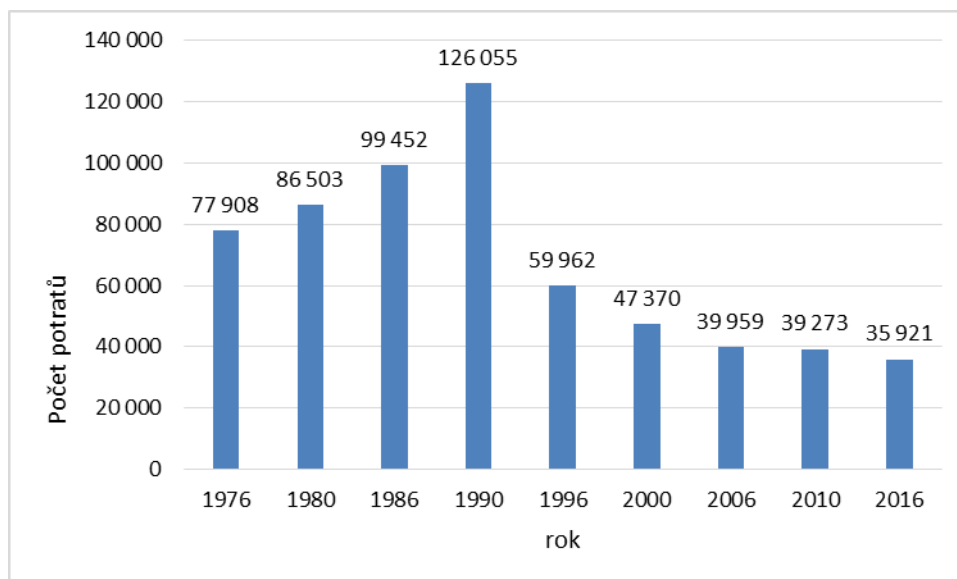
¹²⁴ Srov. VONOSTRÁNSKÝ, Lukáš. *Rozdíly ve fungování a hodnotách rodin před a po roce 1989*. Olomouc, 2012 [cit. 02.11.2017]. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc, s. 50.

¹²⁵ Srov. UZIS. *Potraty 2014-2015*. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 2016. 8.

¹²⁶ Cit. Tamtéž.

maximálně však do 24 týdnů těhotenství, a na *ostatní potraty*, které mají většinou kriminální povahu.¹²⁷

Graf 3: Počty potratů v ČR (1976–2016)

Zdroj: ČSÚ 2017, vlastní zpracování

Na grafu výše můžeme vidět přehled počtů potratů v České republice mezi lety 1976–2016. Poměr počtu potratů k počtu narozených dětí začal klesat už v 70. letech 20. století, v této době to ale nebylo způsobeno menším počtem potratů, nýbrž přírůstkem narozených dětí. Následně došlo k poklesu počtu porodů, a tak poměr potratů začal opět stoupat, svou zásluhu na tom měla také liberalizace potratového zákona v 80. letech. Největší nárůst můžeme vidět kolem roku 1989, kdy byl poměr 87 uměle přerušovaných těhotenství na 100 živě narozených dětí. Až se snižujícím se počtem porodů od 90. let 20. století začal klesat i poměr potratů, a to dokonce rychleji než počet porodů.¹²⁸ Od 90. let se tak počet potratů stále snižuje, a to především z důvodu poklesu UTP a širší nabídky antikoncepce. S přibývajícím počtem žen, které posouvají těhotenství do pozdějšího věku, však v posledních letech přibývají potraty samovolné, jelikož těhotenství může ženě ve vyšším věku přinést řadu zdravotních rizik včetně samovolných potratů.¹²⁹ Průměrný věk žen při potratu byl v roce 2015 30,3 let.¹³⁰

¹²⁷ Srov. Tamtéž.

¹²⁸ Srov. MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*, s. 31.

¹²⁹ Srov. KUCHAROVÁ, Věra a spol. *Zpráva o rodině*. [online]. Praha: VÚPSV, v. v. i. 2017 [cit. 27.11.2017], s. 35. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/31577>

K UTP se nejčastěji přiklánějí ženy s nižším vzděláním. Často jsou to také ženy svobodné a bezdětné.¹³¹

Musíme připomenout, že diskuze o potratech s sebou nese řadu problematických otázek. Vývoj moderních technologií sice snížil zdravotní rizika, avšak morální problematika zůstává nadále nejednoznačná a sporná.¹³²

Na poklesu porodnosti a potratovosti sehrál významnou roli i vznik a rozvoj antikoncepce. Ta lidem umožnila individuálně se rozhodovat o tom, zda děti vůbec chtějí, případně kolik. Lidé dostali také možnost zvolit si sami vhodný čas na početí dítěte. Vývoj užívání antikoncepce v České republice byl od 70. let do 90. let 20. století značně ovlivněný snadnou dostupností potratů, proto se mnoho žen raději přiklánělo k potratům, nežli k užívání antikoncepce. Až s rokem 1992 přišel zájem o hormonální antikoncepci, čímž se značně snížil zájem o antikoncepci nitroděložní. Od této chvíle se užívání hormonální antikoncepce rapidně zvyšovalo. Od roku 2009 dochází opět k lehkému poklesu,¹³³ což může být způsobeno stále častějšími diskuzemi o jejich negativních účincích. Hormonální antikoncepce ale stále zůstává nejspolehlivější a nejrozšířenější formou zábrany početí.

3.2.3. Rozvodovost

V této podkapitole se budeme věnovat poslednímu jevu spojenému s proměnou rodinného života – rozvodovosti.

Rozvod představuje ukončení a zrušení manželství. Je právní a ne vždy jednoduchou záležitostí. Všichni účastníci něco ztrácejí – dospělí ztrácejí partnera, děti stálou přítomnost jednoho z rodičů (nejčastěji otce), mění se také příjem peněz a pro někoho i bydlení.¹³⁴ Rozvod tak většinou představuje pro všechny zúčastněné velikou psychickou zátěž, která může přetrvávat i delší dobu po samotném procesu.¹³⁵

Rozvody můžeme rozdělit na dva typy. Prvním z nich jsou rozvody nesporné, kdy se oba partneři na rozvodu dohodnou a soud tak dále nezjišťuje další příčiny rozpadu

---

¹³⁰ Srov. KUCHAROVÁ, Věra a spol. *Zpráva o rodině* [online]. Praha: VÚPSV, v. v. i. 2017 [cit. 27.11.2017], s. 36. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/31577>

¹³¹ Srov. Tamtéž, s. 35.

¹³² Srov. UHDEOVÁ, Zuzana. *Diskuze o potratech. Gender, rovné příležitosti*. 2003, roč. 4, 1-2/2003, s. 7.

¹³³ Srov. UZIS. *Potraty 2014-2015*. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 2016. s. 111–112.

¹³⁴ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd., s. 119.

¹³⁵ Srov. Tamtéž, s. 117.

manželství. Druhým typem jsou rozvody sporné, které nastávají v případě, kdy se manželé nedohodnou. Bývají často více časově i finančně náročné.¹³⁶ Ještě před rozvodem musí soud vždy upravit práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu.¹³⁷

Důležitá je také porozvodová péče, která by se měla zaměřovat především na péči o děti a jejich psychické reakce na rozvod, které mohou být skryté.¹³⁸ Většina dětí si však i přes počáteční distres a negativní pocity často dokáže zvyknout na přítomnost pouze jednoho rodiče během 2–3 let, jestliže se v rodině nevyskytují žádné nepříznivé okolnosti.¹³⁹ Rozvod tedy můžeme považovat za bezpečný a úspěšný, jestliže dojde k oddělení partnerství, ale rodičovství zůstane nadále zachováno.¹⁴⁰ Existují také případy, kdy rozvod představuje pro děti dokonce úlevu, jelikož se díky němu sníží napětí v rodině nebo se dítě částečně separuje od problematického rodiče.¹⁴¹

Jelikož jsou ženy v rodině častěji stresovány, nespokojeny a více emočně angažovány než muži, jsou to obvykle ony, kdo podávají rozvodový návrh.¹⁴² Jako nejběžnější příčina rozvodů bývá udávána rozdílnost povah, názorů a zájmů manželů.¹⁴³ Rozvodu totiž často předchází dlouhá manželská krize, ve které se mohou střídat pocity nepřátelství s pokusy o usmiřování se, a již v této fázi se mohou manželé jevit jako nevypočitatelní a neschopní jednoznačného postoje.¹⁴⁴

Na úroveň rozvodovosti ve společnosti má vliv hned několik společenských a sociálních faktorů¹⁴⁵ – „*kultura a tradice, stupeň zachování religiozity obyvatelstva, hodnotová orientace, růst individualismu a emancipace žen.*“¹⁴⁶ Jako další faktory ovlivňující rozvodovost můžeme zmínit intenzitu sňatečnosti, populační politiku či změny v rodinném právu.¹⁴⁷

---

¹³⁶ Srov. BOKOVÁ, Ludmila. *Rodiče, děti a jejich problémy: sborník studií*, s. 42.

¹³⁷ Srov. Tamtéž, s. 41.

¹³⁸ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd., s. 121.

¹³⁹ Srov. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vyd., s. 175.

¹⁴⁰ Srov. BOKOVÁ, Ludmila. *Rodiče, děti a jejich problémy: sborník studií*, s. 48.

¹⁴¹ Srov. Tamtéž, s. 51.

¹⁴² Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd., s. 118.

¹⁴³ Srov. KUCHAROVÁ, Věra a spol. *Zpráva o rodině* [online]. Praha: VÚPSV, v. v. i. 2017 [cit. 27.11.2017], s. 33. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/31577>

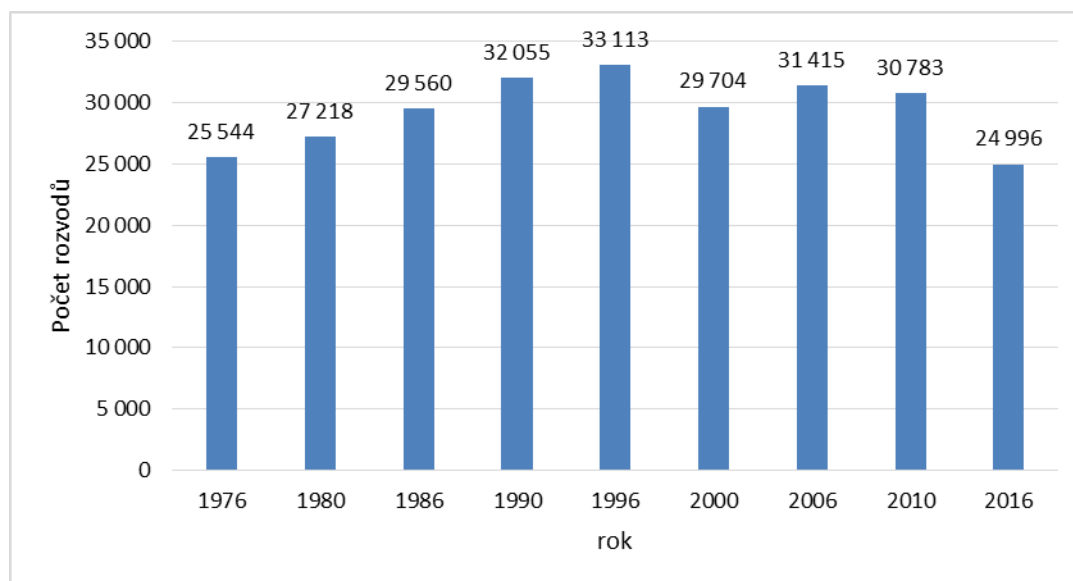
¹⁴⁴ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd., s. 119.

¹⁴⁵ Srov. BARTOŇOVÁ, Dagmar. *Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993-2008*, s. 142.

¹⁴⁶ Cit. Tamtéž, s. 142.

¹⁴⁷ Srov. Tamtéž.

Graf 4: Počty rozvodů v ČR (1976–2016)

Zdroj: ČSÚ 2017, vlastní zpracování

Počet rozvodů za rok se od poválečného období postupně zvyšoval, a to pokračovalo až do 90. let, což můžeme vidět na grafu výše, který znázorňuje počty rozvodů v České republice v letech 1976–2016. Mezi lety 1991–1992 sice počet poklesl pod hranici 30 000, což bylo pravděpodobně zapříčiněno výraznými změnami ve společnosti, avšak v následujících letech začal opět stoupat. Maximum počtu rozvodů bylo zaznamenáno v roce 1996, kdy proběhlo 33 113 rozvodů. Tento nárůst byl nejspíše způsoben připravovanými legislativními změnami, které měly v následujících letech zpřísnit rozvody. Nově vzniklý zákon č. 91/1998 Sb., který doplňoval zákon o rodině č. 94/1963 Sb. s sebou přinesl očekávaný pokles počtu rozvodů, který se v roce 2000 ocitl pod hranicí 30 000 za rok. V následujících letech ale rozvodovost začala opět stoupat.¹⁴⁸ Nicméně na grafu můžeme dále vidět, že od roku 2010 počet rozvodů opět klesá, a to poměrně razantně. V roce 2016 bylo naměřeno 24 996 rozvodů, což je ještě méně než v roce 1976. Tento pokles může být zapříčiněn úbytkem manželství uzavřených z důvodu těhotenství či rozvojem již zmíněných alternativních forem soužití.¹⁴⁹

Díky rozvodům vznikají tzv. neúplné rodiny tvořené pouze jedním rodičem (převážně ženou) a dětmi. Tyto rodiny se mohou snadno dostat do finančních problémů např. v oblasti bydlení či zajišťování potravin. Z rodin, které byly většinou dvoupříjmové, se stává rodina s jedním příjmem a na jednom rodiči tak leží jak práce o

¹⁴⁸ Srov. BARTOŇOVÁ, Dagmar. *Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993-2008*, s. 142–143.

¹⁴⁹ Srov. Tamtéž, s. 152.

domácnost a děti, tak zajištění příjmu. Druhý rodič má sice povinnost výživného, to však není vždy dostačující.¹⁵⁰ Nevyhovující ekonomická situace neúplných rodin není jediným problémem. Vyskytují se také výchovné problémy, emocionální nestabilita či stigmatizace takovýchto rodin.¹⁵¹

Mnoho lidí po rozvodu následně znovu vstupuje do manželství a vytváří se tak tzv. rekonstruovaná rodina.¹⁵² Ta je tvořená mužem, ženou a jejich dětmi z předchozích manželství. Mohou tu být však i další osoby, které významně ovlivňují tuto rodinu – mužova bývalá žena či bývalý manžel ženy a jejich rodiče. Často se tedy jeví problém v otázce, kdo je s kým loajální. Fungující rekonstruovaná rodina by měla být především založena na ochotě ke kompromisům, schopnosti zvládat střety zájmů a toleranci.¹⁵³ Důležité je ale i zachování role biologického rodiče, který s nově vzniklou rodinou nebydlí.

Po rozvodu je vstup do druhého manželství pravděpodobný spíše u mužů, a to především z toho důvodu, že většinou nemají děti ve své péči. Ženy naopak častěji zůstávají s dětmi samy.¹⁵⁴ Matky, které zůstanou s dětmi samotné, musí čelit mnoha problémům, které mohou způsobovat stres. Tyto problémy se týkají financí, zaměstnání, domácnosti, osobních problémů či problematických vztahů s bývalým manželem nebo dětmi. V tomto případě je pro ženy velmi důležitá podpůrná síť lidí, kteří je dokáží podpořit.¹⁵⁵

Díky velké rozšířenosti rozvodů, kterou můžeme zaznamenat už v komunistické společnosti, nepředstavují rozvody v dnešní společnosti nic neobvyklého. Většina české společnosti se staví k rozvodům tolerantně a pokládá je za přijatelné řešení manželských rozporů.¹⁵⁶ Ukončení nefungujícího manželství je totiž někdy i přes některé ztráty lepší možností, než udržování dlouhodobě nefunkčního vztahu.

---

¹⁵⁰ Srov. RADIMSKÁ, Radka. Rozvedené a svobodné matky v České republice. *Gender, rovné příležitosti*. 2003, roč. 4, 1-2/2003, s. 12.

¹⁵¹ Srov. Tamtéž, s. 13.

¹⁵² Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd., s. 121.

¹⁵³ Srov. Tamtéž, s. 122.

¹⁵⁴ Srov. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 172

¹⁵⁵ Srov. Tamtéž, s. 174–175.

¹⁵⁶ Srov. BARTOŇOVÁ, Dagmar. Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993-2008, s. 153.

4. Transkulturní perspektiva

V této kapitole se pokusíme propojit kulturně-antropologickou a filozoficko-antropologickou představu manželství a rodiny se situací v České republice v posledních letech, kterou jsme probírali v předchozích kapitolách.

4.1. Transkulturní perspektiva manželství

V první kapitole této práce jsme se zabývali otázkou manželství a jeho definicí z hlediska kulturní antropologie, jejíž zástupci byli v tomto případě Skupnik a Murphy. Dle Skupnika je manželství v různých kulturách pojímáno poněkud odlišně, nicméně můžeme mluvit o některých prototypických znacích, které můžeme nalézt ve všech kulturách, avšak v rozdílných podobách. Skupnik tak označuje manželství jako jakýsi kulturně-specifický vztah osob opačného pohlaví, jehož předpokladem je dlouhodobé trvání, sexuální život a reprodukce.¹⁵⁷ Murphy dodává, že manželství představuje také protiklad muže a ženy.¹⁵⁸ Můžeme tedy říci, že do této definice mohou spadat i nesezdaná soužití, která ji stejně jako manželství odpovídají. V případě oddělených soužití (LAT) partneři nesdílejí společnou domácnost, tudíž je velice nepravděpodobné, že by účelem jejich vztahu byla právě reprodukce. Faktem také zůstává to, že v odděleném soužití mohou žít i homosexuální páry. Ani jeden z autorů však nepřipisuje význam homosexuálním sňatkům či registrovaným partnerstvím, tudíž jak v případě LAT, tak v případě homosexuálních vztahů se kulturně-antropologická představa rozchází s nynějšími trendy.

Stejný problém můžeme zaznamenat i u filozofické antropologie, pro kterou základ manželství tvoří především vzájemná láska a sebedarování se druhému. Luhmann však upozorňuje na to, že pro Evropu je pojetí lásky spojeno s morálními hodnotami křesťanství,¹⁵⁹ které k homosexuálním vztahům není příliš tolerantní a většinou je spíše odmítá. Nemůžeme být tedy překvapeni tím, že zástupci filozofické antropologie, od kterých jsme čerpali, automaticky mluví pouze o vztahu muže a ženy a možnou stejně hodnotnou lásku mezi osobami stejného pohlaví vůbec nezmiňují.

---

¹⁵⁷ Srov. SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*, s. 285.

¹⁵⁸ Srov. MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 76.

¹⁵⁹ Srov. LUHMANN, Niklas. *Láska jako vášeň: Paradigm lost*. Praha: Prostor, 2002. Obzor (Prostor), sv. 38. In: MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK, s. 247.

Dle filozofické antropologie je manželství místem realizace mužovi i ženiny pohlavní příslušnosti a lidskosti. Můžeme zde vidět protikladnost a střet obou pohlaví, které se však poté přetváří ve vzájemné uznání a jednotu.¹⁶⁰ Dítě se poté stává hlavním výrazem této jednoty, kdy oba partnery ještě více vzájemně sjednocuje.¹⁶¹

Možný však ve své knize zmiňuje Giddense, který říká, že v romantické lásce, která je zmíněná výše, je k druhému přistupováno spíše intuitivně a ne otevřeně. Navrhuje tak spíše tzv. splývající lásku, která je aktivní a podmínovaná. Namísto užívání spojení „provždy“ a „jen Ty“ zraje a posouvá pocit, že jsem našel tu pravou osobu, k pocitu, že jsem našel pravý vztah. Splývající láska již nepředstavuje skrytou emocionální závislost mužů na ženách, které jsou stvořeny pro cit, nýbrž vytváří umění milovat společně. Možný dodává, že splývající láska nemusí být pouze heterosexuální.¹⁶²

Do filozoficky-antropologického pojetí manželství tedy sice homosexuální vztahy nezapadají, avšak opět je zde místo pro nesezdaná soužití. Ta mohou být stejně jako manželství založena na nepodmíněné lásce, případně mohou být dovršena narozením dítěte. Ve skutečnosti však manželství založená na silné vzájemné lásce mohou fungovat i v homosexuálních vztazích, což dokazuje výše zmíněná tzv. splývající láska, jejíž myšlenka již není natolik ovlivněna křesťanstvím, jako myšlenky předchozí.

V dnešní společnosti manželství většinou ztrácí svoji stabilitu, tím více však nabývá na významu právě zmíněná láska, která se tuto stabilitu snaží znovu nalézt a zároveň představuje hlavní zdroj smyslu a zakotvení v dnešním světě. Láska je ale značně ohrožená, jelikož v nynějších partnerských vztazích se nacházejí dvě rovnocenná a odlišná individua. Partnerství tak dnes nabývá na významu, avšak na úkor větších kompromisů a ústupků jednoho z partnerů.¹⁶³

Budeme-li mluvit všeobecně, tradiční křesťanské pojetí lásky zvolna přechází k tzv. modernímu pojetí lásky. Vidina trvalého závazku, vzájemné oddanosti, sebeobětování se pro vztah a libiduální zdrženlivosti se posouvá směrem ke vztahu, založeném na otevřenosti vůči nové volbě, vzájemném respektu a absolutní nezávislosti, seberealizaci skrze vztah, a také spontánní libiduální seberealizaci. Jednotlivé rodiny se ale ve svém

---

¹⁶⁰ Srov. LACROIX, Jean. *Smysl člověka*. Přeložil Jiří BERAN, s. 40, 42–45, 47.

¹⁶¹ Srov. Tamtéž, s. 51.

¹⁶² Srov. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK, s. 250.

¹⁶³ Srov. RADIMSKÁ, Radka. Moc a individuální zájmy v partnerských vztazích. *Gender, rovné příležitosti*. 2003, roč. 4, 3-4/2003, s. 5.

přístupu a představě o manželské lásce stále ještě liší, a proto nemůžeme říci, že by se tato proměna odrážela ve všech vztazích.¹⁶⁴

4.2. Transkulturní perspektiva rodiny

Rodina je považována za velice důležitý přínos jak pro celou společnost, tak pro její civilizační, mravní i kulturní rovinu.¹⁶⁵ „*Rodina je místem, kde převládají emocionální a osobní vztahy, což ve stále formalizovanějším, anonymnějším, dle mnohých „chladnějším“ světě neznamená málo.*“¹⁶⁶ Definice rodiny je však značně problematická a sporná. Jestliže se chceme zabývat obecnou univerzální definicí, můžeme ji nalézt zřejmě pouze pomocí transkulturního dialogu.¹⁶⁷ Můžeme tedy mluvit o definici transkulturní, která by přesahovala všechny hranice kultur.

Ne vždy totiž podoba rodiny odpovídá západním či křesťanských představám, kdy se rodina skládá z manželského páru a dětí, kteří žijí pohromadě. Připomeňme si, že již zmíněný Skupnik upozorňuje na to, že v některých společnostech zkrátka neexistuje termín pro skupinu rodičů a dětí, nebo rodiče s dětmi společně vůbec nežijí. Pojetí rodiny je tak značně kulturně-specifické.¹⁶⁸

Dnešní česká rodina se taktéž značně oddálila od tradičních křesťanských představ. V nynější rodinné politice je rodina brána jako „*soubor společně bydlících a hospodařících manželů nebo partnerů s dítětem nebo dětmi nebo jednoho z rodičů s dítětem nebo dětmi*“.¹⁶⁹ Jelikož však s páry či jednotlivci a jejich dětmi mohou žít i jiné osoby, je přesnější používat spíše pojem rodinná domácnost, kterou vždy v základu tvoří úplná či neúplná rodina.¹⁷⁰ Do rodiny totiž dnes již nepatří pouze žena, muž a děti, nýbrž někdy i několik rodin najednou, založených na biologických i nebiologických vztazích. Rodina může být také tvořena pouze jedním rodičem a dítětem/děťmi (neúplná rodina), případně rodiči stejného pohlaví a dítětem/děťmi (homosexuální vztahy). Existují však i případy, kdy děti s rodiči vůbec nežijí, což může vzniknout za situace úmrtí rodičů, případně při nezájmu rodičů o výchovu dětí. V těchto případech ale může

¹⁶⁴ Srov. MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina: (mýty a skutečnosti)*. Brno: Blok, 1990, s. 76.

¹⁶⁵ Srov. KREBS, V., et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání, s. 381.

¹⁶⁶ Cit. PRISCHING, Manfred. *Rodina ve společnosti stresu*, s. 3.

¹⁶⁷ Srov. HOJDA, Jan. *Obrazy člověka ve vybraných dílech literatury a filmu 20. století: teologickoantropologické interpretace*. Ostrava: Moravapress, 2013, s. 41–42.

¹⁶⁸ Srov. SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*, s. 319, 321–322.

¹⁶⁹ Cit. KREBS, V., et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání, s. 381.

¹⁷⁰ Srov. Tamtéž.

roli rodičů nahradit jiný příbuzný (např. prarodiče, teta, strýc, sourozenec...), z čehož vyplývá, že nejbližší rodinu pro děti nemusí tvořit pouze rodiče.

Dnešní rodina je proto nejspíše nejbližší Skupnikově definici, který označuje rodinu jako sociální skupinu, která se orientuje kolem konkrétního člověka a která se skládá z jedinců, s nimiž má daný člověk nejbližší vztahy.¹⁷¹ Univerzálním znakem rodiny tedy zůstává jakási emocionální blízkost.

V tomto případě můžeme říci, že se podoba dnešní rodiny s kulturně-antropologickou představou poměrně shoduje, ať mluvíme o nesezdaných soužitích, homosexuálních vztazích či o neúplných rodinách. Do této definice by případně mohly spadat i oddělená soužití, nicméně označování jich za rodinu není zcela jednoznačné.

---

¹⁷¹ Srov. SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*, s. 287.

Závěr

Cílem práce bylo zachycení proměn rodiny a rodinných hodnot. Ve třetí kapitole jsme se dozvěděli, že lidé v dnešní době dávají stále větší přednost možnostem, které tato doba nabízí (cestování, práci, studiu...), namísto založení rodiny. Hlavní hodnotou se tak pro ně stává převážně vlastní seberealizace. S tím souvisí zásadní problém dnešní doby, a to sladění pracovního života s rodinným. Proměnil se ale i samotný tradiční model rodiny. Dnes už se žena nestará pouze o domácnost a děti, ale její příjem se často stává ekonomickou nutností. Rozšiřuje se také zájem o alternativní a neformální formy soužití, které se pro lidi stávají atraktivnějšími. Přestože je však dnešní společnost založená na individualitě a rozdílných životních hodnotách, je manželství a rodičovství pro mnoho lidí stále velmi cenné a důležité. Založení rodiny se ale pro lidi stalo spíše osobním a emotivním aktem a manželské svazky jsou tak velice nestabilní a křehké, jelikož jejich podstatu dnes obvykle tvoří pouze láska.

Dalším úkolem práce bylo zamyslet se nad problematikou definice rodiny, s čímž souvisela otázka, zda můžeme určit nějaký univerzální prvek/prvky, který lze nalézt ve všech kulturách. Zjistili jsme, že definice rodiny je značně různorodá a problematická, a že její univerzální verze zkrátka neexistuje. Není však vyloučeno, že by definice nemohla vzniknout. Její vznik by však musel být založen na transkulturním dialogu, tudíž bychom ji poté mohli označit jako transkulturní.

Co se týče samotného univerzálního prvku manželství či rodiny, pokoušeli jsme se ho najít skrze kulturní a filozofickou antropologii. Zjistili jsme, že filozofická antropologie je více zaměřená na vnitřní podstatu manželského vztahu, a to především lásku. Nicméně obě perspektivy se shodly na tom, že hlavním smyslem manželství je především reprodukce. V otázce univerzálního znaku rodiny se poté obě perspektivy shodly na tom, že v rodině nejčastěji převládá emocionální blízkost jejích členů, jakožto hlavní spojující prvek rodiny.

Hlavním cílem práce byl pohled na podobu dnešní rodiny skrze spojení kulturně-antropologické a filozoficko-antropologické perspektivy. Toto vyvrcholení můžeme nalézt v poslední kapitole této práce. Odhalili jsme zde, že definici manželství z hlediska kulturní antropologie odpovídají i nesezdaná soužití. Nicméně v případě oddělených soužití (LAT) či registrovaných partnerství se kulturně-antropologická představa rozchází s nynějšími trendy. To samé můžeme říci i u filozofické

antropologie, v jejímž případě je manželství založeno na sebedarování druhému a vzájemné lásce mezi mužem a ženou. Zde tak můžeme opět říci, že do filozoficky-antropologického pojetí manželství homosexuální sňatky nezapadají. Nicméně znovu sem můžeme zařadit nesezdaná soužití, která mohou být stejně jako manželství založena na nepodmíněné lásce a mohou být taktéž završena narozením dítěte. Ve skutečnosti však manželství založená na silné vzájemné lásce mohou fungovat i v homosexuálních vztazích, což představuje zmíněná tzv. splývající láska.

Ve stejné kapitole jsme dále zjistili, že tradiční pojetí lásky z křesťanského hlediska, které je založené na trvalém závazku, oddanosti či libiduální zdrženlivosti, se pomalu přesouvá k modernímu pojetí lásky. Toto pojetí vychází ze vztahu, založeném na absolutní nezávislosti, otevřenosti vůči nové volbě či spontánní libiduální seberealizaci. Nynější vztahy tak nabývají zcela nových hodnot a podob.

Na závěr kapitola přinesla myšlenku, že dnešní rodina je nejbližší Skupnikově definici a za univerzální znak rodiny tak můžeme považovat již zmíněnou emocionální blízkost členů rodiny. Kulturně-antropologická definice rodiny tak poměrně odpovídá podobě dnešní české rodiny, ať mluvíme o nesezdaných soužitích, homosexuálních vztazích či o neúplných rodinách. V případě oddělených soužití není zcela jasné, zdali je můžeme označovat za rodinu, tudíž zde je závěr nejednoznačný.

V závěru můžeme říci, že rodina prošla za posledních 30 let poměrně razantními změnami. Nelze však zcela posoudit, zdali jsou tyto změny pozitivní či negativní. Stejně tak nelze říci, zdali se budou tyto změnit v budoucnu dále rozvíjet v takové míře, že z tradiční rodiny nezbyde téměř nic.

Seznam použitých zdrojů

1. BARTOŇOVÁ, Dagmar. *Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993-2008*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. ISBN 978-80-7419-024-7.
2. BOKOVÁ, Ludmila. *Rodiče, děti a jejich problémy: sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2011. ISBN 978-80-904920-0-4.
3. BURDA, František. *Obraz člověka ve filosofickém světě Karola Wojtyly*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011. ISBN 978-80-7405-123-4.
4. CORETH, Emerich. *Co je člověk?: základy filoz. antropologie*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-098-2.
5. ČERNÁ, Kateřina. Pohled na kohabitaci a rodinu v České republice a Velké Británii z hlediska evropské studie hodnot. *Demografie*. 2005, roč. 47, č. 2. ISSN: 0011-8265
6. ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. ISBN 80-7113-098-2.
7. FOX, Robin. *Kinship and marriage: an anthropological perspective*. New York: Cambridge University Press, 1967. Cambridge studies in social anthropology, no. 50, s. 6. ISBN 0-521-277823-6
8. GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2798-1.
9. HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava, Martin KREIDL a Barbora HUBATKOVÁ. *Proměny partnerství: životní dráhy a partnerství v české společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-142-8.
10. HAŠKOVÁ, Hana; RABUŠIC, Ladislav. K nízké sňatečnosti v České republice. *Sociální Studia*. 2008, roč. 5. ISSN 1214-813X.

11. HOJDA, Jan. *Obrazy člověka ve vybraných dílech literatury a filmu 20. století: teologickoantropologické interpretace*. Ostrava: Moravapress, 2013. ISBN 978-80-87853-04-7.
12. HOLÝ, Ladislav. *Anthropological perspectives on kinship*. London : Pluto Press, 1998. ISBN-13: 978-0745309170
13. HRUŠKOVÁ, Eliška. *Srovnání rodinného chování před a po roce 1989*. Praha, 2014 [cit. 02.11.2017]. Diplomová práce. VŠE v Praze, fakulta informatiky a statistiky. Vedoucí práce Mgr. Ondřej Nývlt, Ph.D.
14. KABÁT, Jindřich. *Psychologie komunismu*. Praha: Práh, 2011. ISBN 978-80-7252-347-4.
15. KOSMATOVÁ, Kateřina. *Rodinná politika a její vliv na populační vývoj v České republice před rokem 1989 a po něm*. Praha, 2014 [cit. 01.11.2017]. Bakalářská práce. VŠE v Praze, Národohospodářská fakulta. Vedoucí práce Ondřej Prachař, MSc.
16. KREBS, V., et al. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN: 9788074789212
17. LACROIX, Jean. *Smysl člověka*. Přeložil Jiří BERAN, přeložil Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 1970.
18. LINKOVÁ, Marcela. Singles: životní styl, nebo z nouze ctnost? *Přítomnost*. 2002, roč. 30, č. 1. ISSN 1213-0133.
19. MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství), sv. 28. ISBN 8085850931.
20. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-24-9.
21. MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1.
22. MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina: (mýty a skutečnosti)*. Brno: Blok, 1990. ISBN 80-7029-018-8.

23. MOŽNÝ, Ivo. *Proč tak snadno--: některé rodinné důvody sametové revoluce : sociologický esej*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-013-1.
24. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-87-8.
25. MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-53-2.
26. PALONCYOVÁ, Jana a ŠTASTNÁ, Anna. Sňatek a rozchod jako dva možné způsoby ukončení nesezdaného soužití. *Demografie*. 2012, roč. 54, č. 3. ISSN 0011-8265.
27. PLAŇAVA, Ivo a MILAN PILÁT, ed. *Děti, mládež a rodiny v období transformace: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 19.-21. září 2002 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity Brno*. Brno: Barrister & Principal, 2002. Psychologie (Barrister & Principal). ISBN 80-86598-36-5.
28. PRISCHING, Manfred. *Rodina ve společnosti stresu*. Praha: Občanský institut, 2006. Bulletin (Občanský institut). ISBN 80-86972-00-3.
29. RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-01-6.
30. RADIMSKÁ, Radka. Rozvedené a svobodné matky v České republice. *Gender, rovné příležitosti*. 2003, roč. 4, 1-2/2003. ISSN 1213-0028.
31. RÁKOSNÍK, Jakub a Radka ŠUSTROVÁ. *Rodina v zájmu státu: populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989*. Praha: NLN, s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Knižnice Dějin a současnosti, 60. svazek. ISBN 978-80-7422-378-5.
32. RULÍKOVÁ, Karolína. *Fenomén „singles“ na území ČR po roce 1989*. Praha, 2015 [cit. 29.11.2017]. Bakalářská práce. VŠE v Praze, Fakulta informatiky a statistiky. Vedoucí práce doc. Ing. Jitka Langhamrová, CSc.

33. SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-019-3.
34. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0217-2.
35. TOMÁŠEK, Marcel. Singles v České republice – o aktuálně probíhajícím výzkumu. *Gender, rovné příležitosti*. 2003, roč. 4, č. 3-4/2003. ISSN 1213-0028.
36. UHDEOVÁ, Zuzana. Diskuze o potratech. *Gender, rovné příležitosti*. 2003, roč. 4, 1-2/2003. ISSN 1213-0028.
37. UZIS. *Potraty 2014-2015*. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 2016. ISBN 978-80-7472-153-3.
38. VALENTOVÁ, Tereza. *Současná rodina a její proměna v čase*. Zlín, 2009 [cit. 01.11.2017]. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce Mgr. Karla Hrbáčková.
39. VONOSTRÁNSKÝ, Lukáš. *Rozdíly ve fungování a hodnotách rodin před a po roce 1989*. Olomouc, 2012 [cit. 02.11.2017]. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Internetové zdroje

40. ČESKO V DATECH. *Asistovaná reprodukce je dostupnější a častější. Přispívá k tomu ale stále vyšší věk prvorodiček* [online]. 2016 [cit. 06.12.2017]. Dostupné z: <http://www.ceskovdatech.cz/clanek/35-asistovana-reprodukce-je-dostupnejsi-a-capejsi-prispiva-ktomu-ale-stale-vyssi-vek-prvorodicek/>
41. ČSÚ. *Nesezdaná soužití* [online]. 2014 [cit. 27.11.2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20541791/170227-14.pdf/27ebcd5e-95ba-4ef4-8c65-c2a9bc58f9d8?version=1.0>
42. ČSÚ. *Vybrané demografické údaje v České republice (1989-2016)* [online]. 2017 [cit. 27.11.2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech-w0i9dxmghn#01>

43. ČTK. *Vláda schválila koncepci rodinné politiky. Podle Bělobrádka je v rozporu s koaliční smlouvou* [online]. 2017 [cit. 04.11.2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/2245066-vlada-schvalila-koncepci-rodinne-politiky-podle-belobradka-je-v-rozporu-s-koalicni>
44. FIALA, Jan. *Registrované partnerství opět praská ve švech. Letos jej uzavřelo 137 párů.* [online]. 2017 [cit. 26.01.2018]. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Jan-Fiala-Registrovane-partnerstvi-opet-praska-ve-svech-Letos-jej-uzavrelo-137-paru-499006>
45. *Koncepce rodinné politiky* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2017 [cit. 03.11.2017]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/31577>
46. KUCHAROVÁ, Věra a spol. *Zpráva o rodině* [online]. Praha: VÚPSV, v. v. i. 2017 [cit. 27.11.2017]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/31577>
47. PRÁVNÍ LINKA. *Vzájemná práva a povinnosti registrovaných partnerů* [online]. 2016 [cit. 26.01.2018]. Dostupné z: <http://www.pravnilinka.cz/bezplatna-pravni-poradna-zdarma/prava-a-povinnosti-registrovanых-partneru.html>
48. SOBOTKA, Bohuslav. *Schválená koncepce rodinné politiky dává jasnou vizi, jak českým rodinám pomoci* [online]. 2017 [cit. 04.11.2017]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/premier/projevy/bohuslav-sobotka-schvalena-koncepce-rodinne-politiky-dava-jasnou-vizi--jak-cesky-rodinam-pomoci-159943/>

Zákony

Česká republika. Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Česká republika. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní podpoře.

Česká republika. Zákon č. 66/1986 Sb., zákon ČNR o umělém přerušení těhotenství.

Česká republika. Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů.

Česká republika. Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině.

Česká republika. Zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách.

Seznam grafů

Graf 1: Počty ročně uzavíraných sňatků v ČR (1976–2016)	25
Graf 2: Počty ročně živě narozených v ČR (1976–2016)	31
Graf 3: Počty potratů v ČR (1976–2016)	35
Graf 4: Počty rozvodů v ČR (1976–2016)	38